

Kompletterande information till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Inför den andra och tredje gransknings-
processen avseende Sverige 2024

© 2024 | Institutet för mänskliga rättigheter

Diarienummer: 6.1.1-165/2023

Foto: Scandinav.se / Plattform (s. 1, 26, 40),
Scandinav.se / Phia Bergdahl (s. 10, 14).

Innehåll

1. Inledning	4
2. Sammanfattning	5
3. Institutets iakttagelser och rekommendationer	6
Artikel 1–4.....	7
Artikel 5	11
Artikel 6	12
Artikel 7	13
Artikel 8	16
Artikel 9	17
Artikel 11.....	18
Artikel 12.....	19
Artikel 13.....	20
Artikel 14–15.....	22
Artikel 16.....	27
Artikel 19.....	28
Artikel 21	31
Artikel 23	32
Artikel 24	33
Artikel 25–26	35
Artikel 27	37
Artikel 28	39
Artikel 29	41
Artikel 31	41
Artikel 33	42
Slutnoter	43

1. Inledning

Det svenska Institutet för mänskliga rättigheter inrättades den 1 januari 2022. Institutet ska fullgöra de uppgifter som en oberoende nationell mekanism har enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD).

Denna rapport är institutets skriftliga bidrag till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättnings granskning av Sverige 2024. Institutets rapport återspeglar inte alla Sveriges utmaningar och förbättringsbehov inom tillämpningsområdet för CRPD. Därmed blir även inlagor från andra aktörer som verkar inom området, särskilt organisationer av personer med funktionsnedsättning, viktiga källor.

2. Sammanfattning

Vid tidpunkten för kommitténs granskning i mars 2024 har det gått 15 år sedan CRPD trädde i kraft i Sverige. På vissa områden går utvecklingen i positiv riktning. Det paradigmskifte som konventionen anlägger har dock ännu inte fått fullt genomslag i landet och flera av de allmänna åtagandena och specifika rättigheterna är ännu inte fullt ut implementerade eller förverkligade. Det gäller exempelvis människors möjligheter till självbestämmande, delaktighet, hälsa, utbildning, arbete, fritid, demokrati och frihet. I vissa avseenden har det skett en tillbakagång.

Levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning i Sverige är fortfarande generellt sämre än för den övriga befolkningen. Utbildningsnivåerna är lägre, arbetslösheten är högre, den ekonomiska utsattheten är större och den fysiska och psykiska hälsan är sämre. Tillgången till individualiserat stöd är begränsad och förutsättningarna för reellt självbestämmande och fullt deltagande i samhället brister. Individens fulla rättskapacitet är inte fullt ut säkerställd och personer med funktionsnedsättning utsätts fortfarande för olika former av tvång och begränsningar i vård och omsorg. Personer med funktionsnedsättning utsätts även i högre utsträckning för olika former av våld och kränkningar i hemmet, i skolan, på arbetsplatsen och på internet. Sedan kommitténs senaste granskning 2014 har de ojämlika levnadsvillkoren ökat på flera områden och diskriminering rapporteras i högre utsträckning.

Inom områden som bostad, utbildning och sysselsättning utgör strukturer som är segregering till sin karaktär fortfarande betydelsefulla delar i de system som syftar till att möta behoven hos personer med funktionsnedsättning. När det gäller särskilda boendeformer finns det i en del verksamheter tydliga institutionella drag, bland annat i form av tvång, begränsningar och våld. Samtidigt saknas en diskussion om systemens utformning utifrån ett rättighetsperspektiv.

Personer med funktionsnedsättning vittnar också om en delvis återgång till den medicinska modellen, där personens egna behov, intresse och rätt till självbestämmande inte respekteras. Inom socialförsäkring och funktionshinderstöd ställs krav på omfattande medicinsk bevisning och personer med funktionsnedsättning beskriver upplevelser av att känna sig misstrodda, misstänkliggjorda och som en belastning, snarare än att bemötas som personer med rättigheter och kapacitet att ge värdefulla bidrag till samhället.

Sverige behöver höja ambitionsnivån i arbetet med att genomföra CRPD och i högre utsträckning än idag arbeta strukturerat och systematiskt för att säkerställa rättigheterna.

3. Institutets iakttagelser och rekommendationer

I detta avsnitt lyfter institutet ett antal områden där Sverige behöver öka sina ansträngningar för att uppfylla åtagandena enligt CRPD. Institutet lämnar här förslag om vad FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD-kommittén) kan lämna för rekommendationer till Sverige vid granskningen 2024. Institutet understryker statens skyldighet att involvera personer med funktionsnedsättning i arbetet, även om detta inte lyfts fram i var och en av de rekommendationer som institutet lämnar.

Artikel 1-4

Allmänna principer och åtaganden

Bristande genomslag i lagstiftning och rättstillämpning

1. I likhet med de flesta konventioner som Sverige anslutit sig till är CRPD inte inkorporerad i svensk lag. Det har inte heller gjorts någon systematisk genomlysning av lagstiftningens och rättstillämpningens överensstämmelse med CRPD sedan konventionen ratificerades 2008.¹ En sådan genomlysning behövs för att stärka det rättsliga och praktiska skyddet för rättigheterna och skulle utgöra ett viktigt verktyg för ökad transformering av konventionen in i svensk rätt. Relevansen av en sådan översyn är tydlig utifrån den snabba normgivningstakt som under en tid har präglat flera områden som är av betydelse för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, exempelvis inom migration, kriminalpolitik och socialförsäkring.
2. Idag saknas reglering om att CRPD och konsekvenserna för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska beaktas i lagstiftningsarbete och budgetering.² Det är också alltför sällan ett krav i de direktiv som regeringen lämnar till specifika utredningar.³
3. Analyser visar på att användningen av fördragskonform tolkning är begränsad i svenska domstolar och myndigheter.⁴

Det saknas ett sammanhållet strategiskt arbete för att genomföra konventionen

4. En statlig utredning⁵ som hade i uppdrag att se över styrningen av funktionshinderspolitiken konstaterade 2019 att ett tvärsektorielt område som funktionshinderspolitiken innebär utmaningar i styrningshänseende eftersom ingen enskild aktör på egen hand kan nå de uppsatta målen. Utredningen bedömde att det krävs samordning av samhällets insatser så att dessa drar åt samma håll. Enligt ansvars- och finansieringsprincipen ansvarar varje sektor i samhället för att funktionshinderspolitiken genomförs, men det krävs också att myndigheter styrs till att följa detta och att tillräckliga resurser anslås för att förverkliga ambitionerna.⁶ Den nationella strategi⁷ som sedan 2021 finns på området lägger tyngdpunkten på uppföljning snarare än genomförande, och den betonar enbart generellt det ansvar som varje sektor i samhället har för att funktionshinderspolitiken genomförs. Systematiken för progressivt genomförande brister. Myndigheten för delaktighet (MFD) har ett uppdrag att följa upp hur myndigheter, kommuner och regioner arbetar med att förbättra tillgänglighet och undanröja hinder, men myndigheten har inte mandat att styra dessa aktörers arbete.⁸ Sveriges nuvarande ordning kan enligt institutets mening inte anses uppfylla det behov av styrning och samordning som har konstaterats finns på området.

5. I strategin från 2021 anges att en nationell handlingsplan för funktionshinderspolitiken bör kunna beslutas 2026. Institutet anser att detta ligger för långt fram givet hur mycket kunskap som redan finns om bristerna kopplat till förverkligandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Behovet av snara effektiva åtgärder för att säkerställa en tydlig och strategisk styrning på området står enligt institutets mening särskilt klart mot bakgrund av resultatet av en riksövergripande kartläggning⁹ av kommunernas och regionernas arbete. Där framgår att det funktionshinderspolitiska arbetet idag inte alltid är politiskt prioriterat, samt att det finns en risk för att funktionshinderspolitiken nedprioriteras då säkerhetspolitik, krisberedskap och brottsbekämpning står högt på många agendorna. Det ekonomiska läget med hög inflation sätter också hård press på kommuners och regioners budgetar.

Hanteringen av rekommendationer från CRPD-kommittén behöver förbättras

6. Det har saknats en systematisk och transparent hantering av CRPD-kommitténs tidigare rekommendationer. Många av de förbättringsområden och brister som påtalades år 2014 kvarstår fortfarande. Involveringen av personer med funktionsnedsättning har varit otillräcklig.

Bristande involvering av personer med funktionsnedsättning och deras organisationer

7. Av undersökningar samt av beskrivningar från personer med funktionsnedsättning framkommer att de former för samverkan som används på nationell, regional och lokal nivå inte alltid lever upp till konventionens krav på representation och meningsfullt deltagande.¹⁰ Aktörer i funktionsrättsrörelsen beskriver att det kan vara svårt att få gehör för synpunkter och förslag, att funktionshindersråden involveras för sent i beslutsprocesserna och att det inte ges återkoppling om hur rådets synpunkter har tagits om hand.¹¹ Funktionsrättsrörelsen beskriver bristande involvering bland annat i samband med framtagandet av den nationella strategin¹² för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken.¹³
8. Statsbidragen till funktionsrättsrörelsen saknar årlig indexuppräknings. Funktionsrättsrörelsen framhåller att det finns ett behov av ökade resurser för att organisationerna ska ha förutsättningar att verka självständigt och effektivt.¹⁴

Behov av ökad kompetens om funktionsrättsfrågor och om intersektionellt arbete i offentlig sektor

9. På tjänstemannanivå och politisk nivå i kommuner och regioner finns en brist på kunskap om funktionsrättsfrågor, tillgänglighet och aktiv involvering.¹⁵ Ibland saknas

också kunskap om hur funktionshinderspolitiken kan integreras i det egna arbetet och i olika verksamheter, samt kunskap om tvärsektorielt arbete och om hur man kan och bör arbeta med flera olika eller närliggande rättighetsperspektiv. Situationen, som lyfts av både av funktionsrättsorganisationer och av aktörerna själva, uppger minska drivet i funktionshinderspolitiska frågor på kommunal och regional nivå.¹⁶

Specialstrukturer tillämpas inom flera områden

10. Idag tillämpas specialstrukturer för vissa personer med funktionsnedsättning inom utbildning, sysselsättning och boende. Detta i form av anpassad skola, daglig verksamhet och boende med särskild service. Specialstrukturerna syftar till förbättrade förutsättningar och utfall, men det finns risk för att de bidrar till isolering och segregation, inte minst för personer med autism och intellektuell funktionsnedsättning. För att motverka segregation som har samband med funktionsnedsättning behöver dessa system ses över och förslag behöver tas fram om hur en övergång till integrerande system som uppfyller behov och rättigheter kan gå till.

Rekommendationer

11. Ta fram en nationell strategi och handlingsplan med mätbara mål, indikatorer, ansvarsfördelning och uppföljning för genomförandet av CRPD.
12. Ta initiativ till en fördjupad granskning av överensstämmelsen mellan svensk rätt och CRPD.
13. Inför reglering som slår fast skyldigheten att redovisa vilka konsekvenser lagförslag får för genomförandet av CRPD. Utveckla ett metodstöd för genomförandet av sådana analyser.
14. Vidta åtgärder för att höja kunskapen hos domstolar och myndigheter om CRPD och fördragskonform tolkning i handläggning och avgöranden.
15. Vidta åtgärder för att höja kunskapen om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning inom offentlig sektor.
16. Säkerställ skyldigheten att till fullo utnyttja tillgängliga resurser för att uppfylla ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter enligt CRPD.
17. Skapa en mer systematisk och transparent uppföljning av rekommendationer från CRPD-kommittén.
18. Se över förutsättningarna och formerna för involvering av personer med funktionsnedsättning på nationell, regional och kommunal nivå, utifrån det normativa

innehållet i artiklarna 4.3 och 33.3 samt CRPD-kommitténs allmänna kommentar nr 7 för meningsfullt deltagande av personer med funktionsnedsättning och deras representativa organisationer.

19. Utred om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning säkerställs genom dagens särskilda strukturer och praktik kring utbildning, individuellt och ekonomiskt stöd, boende och sysselsättning, med särskilt fokus på rätten till icke-diskriminering, självbestämmande och fullt deltagande i samhällsgemenskapen. I utredningen bör den sammantagna effekten av de nuvarande systemen utvärderas ur ett livsperspektiv, inklusive risker för att strukturerna segregerar personer med funktionsnedsättning. Uppdraget bör innefatta att identifiera hinder för förverkligande av rättigheterna.

Artikel 5

Jämlikhet och icke-diskriminering

Diskrimineringskyddet behöver stärkas

20. Antalet anmälningar avseende diskriminering som har samband med funktionsnedsättning har ökat under de senaste åren.¹⁷ Skolan är det område med flest anmälningar. Även samhällsområdena varor, tjänster och socialtjänst är vanligt förekommande.¹⁸
21. Diskrimineringslagen skyddar idag inte mot all diskriminering som CRPD kräver att staten förbjuder. Diskrimineringskyddet mot bristande tillgänglighet omfattar exempelvis inte hela den offentliga sektorn, och inte heller samhällsområdet bostäder. Det är inte heller säkerställt att kravet på rimligt tillmötesgående i arbetslivet respekteras i praktiken. Sverige har inte vidtagit åtgärder för att implementera slutsatserna från Comm. 45/2018 R.S. mot Sverige om att säkerställa möjligheter till individuell gottgörelse och ersättning. Institutet bedömer att det även behövs ett intensifierat arbete mot intersektionell diskriminering.¹⁹
22. Antalet utredningar om diskriminering som görs av Diskrimineringsombudsmannen (DO) har ökat väsentligt de senaste åren.²⁰ Det finns dock fortfarande praktiska och ekonomiska hinder för olika intressenter att effektivt kunna driva ärenden om diskriminering direkt mot en verksamhet eller i domstol. Idag saknas talerätt för organisationer i ärenden där inte en enskild för talan, exempelvis när den allmänna tillgängligheten i en verksamhet brister eller när det förekommer funkofofobiska offentliga uttalanden i reklam eller media. Det saknas även möjlighet för enskilda eller DO att ställa krav på exempelvis en verksamhet att upphöra med diskriminering.²¹ Vidare kan risken att som enskild behöva ersätta motpartens rättegångskostnader avhålla personer med funktionsnedsättning från att inleda och effektivt driva process avseende diskriminering.²²

Otillräckligt skydd mot hatbrott

23. Hatbrott på grund av funktionsnedsättning är inte uttryckligen kriminaliserat. Det saknas statistik och kunskap om brott med hatmotiv på grund av funktionsnedsättning.

Rekommendationer

24. Se över diskrimineringslagen för att stärka skyddet mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning, inklusive intersektionell diskriminering.
25. Inför ett uttryckligt skydd mot hatbrott på grund av funktionsnedsättning och för statistik över förekomsten av brottet.

Artikel 6

Kvinnor med funktionsnedsättning

Ojämlikhet och otillräckliga insatser när det gäller kvinnors hälsa

26. Den fysiska och psykiska hälsan hos kvinnor med funktionsnedsättning är sämre både jämfört med män med funktionsnedsättning och med kvinnor i övrigt.²³
27. Få insatser har gjorts för att specifikt stärka hälsan hos kvinnor med funktionsnedsättning. De satsningar som gjorts har främst varit inriktade på vården vid graviditet, förlossning och sjukdomar som har samband med reproduktion.²⁴ Den ojämlikhet som präglar hälsan hos kvinnor med funktionsnedsättning är dock inte begränsad enbart till dessa områden. Det finns fortfarande skillnader, både mellan olika regioner och mellan olika grupper av kvinnor.²⁵

De ekonomiska förutsättningarna behöver stärkas för kvinnor med funktionsnedsättning

28. Undersökningar visar att kvinnor med funktionsnedsättning har sämre ekonomiska förutsättningar både i jämförelse med män med funktionsnedsättning, och i jämförelse med kvinnor och män i den övriga befolkningen.²⁶ De har mer begränsade möjligheter att få tillträde till arbetsmarknaden och är deltidsarbetslösa eller har timanställning i högre utsträckning. Andelen kvinnor som är inskrivna på Arbetsförmedlingen och får stödinsatser från myndigheten är betydligt lägre än andelen män.²⁷
29. Vissa initiativ har tagits av regeringen för att skapa förutsättningar att kartlägga jämställdhetsskillnader i ekonomi bland personer med funktionsnedsättning.²⁸ Detta är en viktig del i arbetet, men med utgångspunkt i den kunskapen behöver aktiva åtgärder vidtas för att stärka de ekonomiska förutsättningarna för kvinnor med funktionsnedsättning.

Rekommendationer

30. Ta initiativ till, och avsätt resurser för, att särskilt stärka hälsan för kvinnor med funktionsnedsättning. Åtgärderna bör baseras på kunskap om hinder och risker för diskriminering som särskilt drabbar kvinnor med funktionsnedsättning i vården.
31. Vidta åtgärder för att öka arbetskraftsdeltagandet bland kvinnor med funktionsnedsättning, inklusive att motverka ojämlikt utfall inom arbetsmarknadsstöd.

Artikel 7

Barn med funktionsnedsättning

Brister avseende delaktighet och principen om barnets bästa

32. Kartläggningar visar återkommande på brister i delaktighet och principen om barnets bästa i ärenden som rör funktionshinderstöd eller insatser från den sociala barn- och ungdomsvården där det finns en överrepresentation av barn med funktionsnedsättning.²⁹
33. FN:s barnrättskommitté har påtalat att Sverige behöver vidta åtgärder för att säkerställa rätten hos barn med funktionsnedsättning att höras och att få lämpligt kommunikationsstöd i allt beslutsfattande som påverkar dem.³⁰

Barns rättigheter behöver säkerställas när det handlar om särskilda boendeformer

34. I oktober 2022 hade 318 flickor och 531 pojkar insatsen bostad med särskild service enligt LSS. Andelen barn i boende med särskild service enligt LSS minskar. Minskningstakten har dock avtagit under de senaste åren.³¹
35. En fördjupad kartläggning 2020 visade på att insatsen bostad med särskild service för barn många gånger handlar om omfattande omvårdnadsbehov eller medicinska behov. I vissa fall handlar det om barn som fått avslag på sin ansökan om personlig assistans eller fått assistansen indragen.³² Socialstyrelsen har 2023 uppgett att man fått signaler om en allt svårare situation för familjer med barn med funktionsnedsättning, och utvecklingen bedöms indikera att stödbehoven hos barn och deras familjer inte alltid tillgodoses.³³ Samtidigt finns indikationer på att tillämpningen av nyligen genomförda lagändringar som rör det så kallade föräldraavdraget har gjort det svårare för vissa barn att få personlig assistans.³⁴ Barns mänskliga rättigheter medför en skyldighet för staten att vidta åtgärder för att möjliggöra för barn med funktionsnedsättning att bo hemma även vid stora behov av stöd och tillsyn. Mer kunskap behövs om i vilken utsträckning boende med särskild service för barn hade kunnat förebyggas genom stärkt stöd till barnet och dess vårdnadshavare. Mer kunskap behövs också om barns delaktighet i dessa ärenden.
36. Det är viktigt att handläggningen av ärenden om boende för barn med funktionsnedsättning utgår från en helhetssyn på barnets behov och situation, samt grundas i kunskap om barns utveckling och rättigheter. I många kommuner har färre än 50 procent av handläggarna en socionomutbildning.³⁵ Kompetenskraven behöver förtydligas för handläggare inom LSS, särskilt inom ärenden som rör barn.³⁶

37. En annan insats som kan beviljas enligt LSS och som innebär övernattning utanför ursprungshemmet är insatsen korttidsvistelse.³⁷ Det finns exempel där barn har avlidit eller skadats allvarligt i samband med korttidsvistelse till följd av brister i verksamheten.³⁸ Verksamheter för korttidsvistelse omfattas idag inte av samma krav på årlig tillsyn som boenden med särskild service för barn och unga.³⁹

Situationen för ungdomar med funktionsnedsättning behöver uppmärksammas mer

38. Unga med funktionsnedsättning drabbas i högre utsträckning än andra unga av psykisk ohälsa och har i högre utsträckning stressrelaterade symtom.⁴⁰ Arbetet för att förebygga psykisk ohälsa behöver stärkas. Bland faktorer som främjar psykisk hälsa lyfter unga med funktionsnedsättning att klara saker själv, att få stöd och anpassningar, att ha förebilder och gemenskap, och att ha rutiner, regelbundenhet och anpassade kravnivåer.⁴¹ Skolbarn som är fysiskt aktiva rapporterar också bättre psykisk hälsa.⁴² Bland unga med funktionsnedsättning är det dock färre som är nöjda med sin fritid.⁴³ Gruppen beskriver även hinder för möjligheterna att utveckla självständighet, att gradvis frigöra sig från sina föräldrar, samt att förbereda sig inför vuxenlivet och ett aktivt deltagande i samhället.⁴⁴ Det finns också en koppling mellan psykisk ohälsa hos barn och unga med funktionsnedsättning och bristfällig anpassning av skolmiljön.⁴⁵
39. Unga med funktionsnedsättningar har generellt lägre kunskap än andra om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Ungdomsmottagningarna når inte till fullo ut till ungdomar med funktionsnedsättning.⁴⁶
40. Det finns skäl för att särskilt uppmärksamma och vidta åtgärder för att förebygga risker för att barn och ungdomar med funktionsnedsättning ska dras in i kriminalitet. Detta utifrån att det de senaste åren har skett en utveckling med en ökad andel unga personer i allvarlig brottslighet i Sverige. Unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller intellektuell funktionsnedsättning utgör särskilt sårbara grupper.⁴⁷ FN:s barnrättskommitté har 2023 uttalat djup oro och lämnat rekommendationer till Sverige om barns ökande inblandning i organiserad brottslighet samt om planerade och genomförda straffrättspolitiska åtgärder på området.⁴⁸

Rekommendationer

41. Vidta åtgärder för att stärka delaktigheten för barn med funktionsnedsättning i beslut, uppföljning och verkställande av insatser, inklusive vid beslut om insats i form av boende med särskild service för barn och unga.
42. Vidta åtgärder för att systematiskt följa upp utvecklingen avseende insatsen bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS, med särskilt avseende på de skäl som ligger till grund för ansökan om insatsen.

43. Vidta åtgärder för att säkerställa att ungdomar med funktionsnedsättning får tillräckligt stöd för att ha jämlika möjligheter att utveckla sin självständighet, förbereda sig inför vuxenlivet och delta i samhällsgemenskapen.
44. Vidta åtgärder för att öka kunskapen om risken för, och omfattningen av, att barn och unga med funktionsnedsättning dras in i kriminalitet. Åtgärderna bör syfta till att säkerställa ett ändamålsenligt och rättighetsbaserat förebyggande och stödjande arbete riktat till målgruppen. Eventuella hinder för barn och unga med funktionsnedsättning att ta del av samhällets förebyggande stöd behöver undanröjas.

Artikel 8

Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning behöver få bättre kunskap om sina rättigheter

45. I en enkät riktad till personer med funktionsnedsättning ställde Institutet för mänskliga rättigheter bland annat frågor om vad deltagarna har för kännedom om sina mänskliga rättigheter.⁴⁹ 59 procent svarade att de känner till att CRPD finns. Av dessa uppgav 60 procent att de vet vad konventionen innebär, medan 29 procent svarade att de inte vet. Deltagarna fick också en fråga om hur lätt eller svårt det är att hitta information om mänskliga rättigheter. 32 procent svarade att det är ganska svårt att hitta information om mänskliga rättigheter och bara 6 procent svarade att det är mycket lätt.⁵⁰

Insatser behövs för att bekämpa stereotypa uppfattningar om sexualitet och föräldraskap

46. Personer med funktionsnedsättning beskriver upplevelser av att infantiliseras och avsexualiseras av omgivningen. Många upplever också att man inte själv får ta ställning till om man vill bli förälder och att andra förväntar sig att man ska avstå från föräldraskap på grund av sin funktionsnedsättning. Detta särskilt bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det finns beskrivningar av att ofta känna sig ifrågasatt som förälder samt om missgynnande, särbehandling och trakasserier.⁵¹

Rekommendationer

47. Etablera en långsiktig strategi för att öka kunskaper hos allmänheten, inklusive personer med funktionsnedsättning själva, om olika funktionsnedsättningar och om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.
48. Vidta åtgärder för att motverka stereotypa uppfattningar om personer med funktionsnedsättning kopplat till sexualitet, familjebildning och föräldraskap.

Artikel 9

Tillgänglighet

Universell utformning används för lite

49. I funktionshinderspolitiken har universell utformning identifierats som en bärande princip.⁵² MFD:s uppföljning av strategin⁵³ för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken visar att universell utformning inte används av aktörer som är centrala för genomförandet av funktionshinderspolitiken, inom ramen för deras externa uppdrag.⁵⁴

Brister i arbetet att undanröja hinder

50. I dagsläget finns det stora skillnader i tillgänglighetsarbetet på kommunal och regional nivå och det saknas ofta ett enhetligt och systematiskt arbete på området.⁵⁵ Forskning visar att tillgänglighetsarbete i kommuner ofta möter stort motstånd eller förhandlas bort och att konkurrerande intressen får större genomslag, exempelvis frågor om design.⁵⁶ Kommuner och regioner underlåter också ofta att ställa krav på tillgänglighet i relevanta upphandlingar, trots att det finns bindande reglering om detta.⁵⁷ Framstegen inom ”enkelt avhjälpta hinder” understiger förväntningarna.⁵⁸ Personer med funktionsnedsättning efterfrågar enkla vägar för att anmäla brister i tillgängligheten.

51. I en enkätundersökning av Institutet för mänskliga rättigheter handlade många av deltagarnas svar om svårigheter att röra sig fritt och självständigt i offentliga miljöer, samt om oro för tillgänglighet inom bostäder.⁵⁹ Ett exempel som civilsamhället har lyft fram som särskilt bekymmersamt på området är en successiv nedmontering av tydlig reglering när det gäller tillgänglig och användbar fysisk miljö.⁶⁰ Om det lämnas till aktörer i byggsektorn att själva identifiera lösningar finns en tydlig risk för försämring av tillgänglighet och användbarhet av nya byggnader, särskilt då tillsyn inte tycks prioriteras i kommunerna.⁶¹

Digitaliseringen är inte lika tillgänglig för alla

52. I en enkätundersökning som gjorts av Institutet för mänskliga rättigheter framhålls digitaliseringen som en av de största källorna till oro för personer med funktionsnedsättning och som ett stort och allvarligt hinder för delaktigheten. Området har återkommande lyfts i möten med civilsamhället.⁶²

53. Ett stort antal människor i Sverige, varav många personer med funktionsnedsättning, har ännu inte tillgång till en e-legitimation, vilket medför problem med att koppla upp sig mot banken, att handla på nätet eller i kontakten med myndigheter.⁶³ Även övergången

från manuella till digitala betaltjänster drabbar särskilt personer med funktionsnedsättning.⁶⁴ Andra utmaningar med digitaliseringen handlar om att fylla i ansökningar och blanketter digitalt, att läsa liten eller svårtillgänglig text och att hantera effekten av webbsidornas algoritmer.⁶⁵ Ökad digitalisering och teknikanvändning påverkar också tillgängligheten till hälso- och sjukvården.⁶⁶ Myndigheten för digital förvaltning arbetar med främjande av digital tillgänglighet i alltför låg utsträckning.⁶⁷

Rekommendationer

54. Skapa förutsättningar för universell utformning att i större omfattning användas som ett utvärderingskriterium i upphandlingssammanhang.
55. Etablera ett sammanhållet uppföljningssystem som mäter progression av tillgänglighet baserat på indikatorer som mäter struktur, process och resultat inom stat, region och kommun.
56. Involvera personer med funktionsnedsättning, inklusive barn och unga, i allt arbete med digitalisering för att skapa förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning kan dra nytta av den digitala utvecklingen i samma omfattning som andra.

Artikel 11

Risksituationer och humanitära nödlägen

Det finns brister i Sveriges beredskap att säkerställa rättigheterna vid kris och nödlägen

57. Agerandet i samband med Covid-19-pandemin visade på brister i samhällets beredskap för att i en krissituation kunna uppfylla rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Otillräckliga insatser gjordes för att säkerställa bland annat rätten till frihet, självbestämmande, vård, utbildning och arbete.⁶⁸ Beslut under pandemin drabbade äldre personer med funktionsnedsättning på ett diskriminerande sätt.⁶⁹
58. Situationen under Covid-19 synliggjorde att centrala aktörer inte hade tillräcklig beredskap för att kunna nå ut till alla med tillgänglig information.⁷⁰ Personer med funktionsnedsättning framhåller behovet av att stärka tillgången till krisinformation i lättläst format samt att en kontinuerlig uppdatering av materialet behöver säkerställas.

59. Aktörer i civilsamhället vittnar om att åtgärder har saknats för att säkerställa rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i samband med mottagandet av flyktingar från Ukraina. Det handlar om brist på tillgänglig kommunikation, tillgängliga boenden, tillräcklig försörjning, hjälpmedel samt stöd för att komma ut på arbetsmarknaden.⁷¹
60. Många skyddsrum är inte utformade för att möta behov hos personer med funktionsnedsättning. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap saknar information om skyddsrummens tillgänglighet.⁷²
61. Andelen kommuner med kontinuitetsplaner, evakueringsplaner och beredskapsplaner har ökat under de senaste åren, men ökningen tycks nu ha avtagit. Det är fortsatt en hög andel kommuner som saknar planer för verksamheter för exempelvis personer med funktionsnedsättning. Många kommuner saknar rutiner om att inkludera krisberedskap vid upphandling för insatser i form av boende eller stöd i hemmet.⁷³

Rekommendationer

62. Säkerställ att beslutsfattare inkluderar ett funktionsrättsperspektiv vid framtagande av strategier, handlingsplaner och förslag samt utvärderingar som rör krisberedskap.

Artikel 12

Likhet inför lagen

Övergången från ställföreträdande beslutsfattande till beslutsstöd går för långsamt

63. I dag saknas det lagstadgade möjligheter för den som förordnats god man eller förvaltare att kräva delaktighet och insyn i flera olika angelägenheter.⁷⁴ Vidare saknas tydlighet i lagstiftningen vad avser betydelsen av den enskildes vilja. Vid hinder för kommunikation mellan huvudman och ställföreträdare ställs inga formella krav att överbrygga dessa hinder.⁷⁵ Ställföreträdare får inte heller alltid tillräckligt stöd för att genomföra sitt uppdrag.⁷⁶ Det finns också väldokumenterade brister i uppföljningssystemet.⁷⁷
64. Den enskilde kan inte själv avsluta ett förvaltarskap, utan detta beslutas av domstol. Personer med funktionsnedsättning berättar hur de kämpat i årtal för att bli av med sin förvaltare, ofta utan framgång.⁷⁸

65. Många kommuner tillämpar modellen personligt ombud för stödjande beslutsfattande, vilken ger positiva effekter för individens självständighet och delaktighet i samhället. Tjänsten är dock fortfarande frivillig för kommunerna att tillhandahålla och bedömningarna av vilka personer som tillhör målgruppen för tjänsten varierar. Det finns inte heller någon möjlighet att överklaga ett beslut om att nekas insatsen eller ett beslut om insatsens omfattning.⁷⁹

Rekommendationer

66. Intensifiera arbetet med att utveckla systemen för beslutsstöd och fasa ut ställföreträdande beslutsfattande, inklusive förvaltarskap.
67. Säkerställ möjlighet till insyn samt tillgång till rättvisa för personer som vill påtala missbruk av eller upphäva ett förvaltarskap eller godmanskap.

Artikel 13

Tillgång till rättssystemet

Brister i tillgänglighet och kunskap hindrar effektiv tillgång till rättssystemet

68. Information som ges till enskilda om beslut i rättsprocessen är inte alltid tillgänglig.⁸⁰ Det finns exempel när personer med funktionsnedsättning inte fått det stöd som behövs för att kunna förstå anklagelser som riktats emot dem.⁸¹ Enligt beslut⁸² från Justitiekanslern ligger ansvar på försvarsadvokater att förmedla eventuella behov som den enskilde har till de rättsvårdande myndigheterna.⁸³ Inom hela rättsväsendet, och hos juridiska ombud, behövs ökad kunskap om olika funktionsnedsättningar och hur rättsväsendet bör agera för att göra rättsprocesser tillgängliga.⁸⁴
69. Forskning visar att utsagor från framför allt personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning i domstolar kan riskera att bedömas som mindre tillförlitliga om diagnosen är känd för bedömaren.⁸⁵ Trots att andelen brott mot målgruppen är hög är det också få fall som kommer upp i domstol. Bland de fall som leder till rättegång finns en tendens att gärningsmän frias i de fall brottet har riktats mot ett barn med funktionsnedsättning.⁸⁶

Brister i utkrävbarheten

70. Idag saknas rättsmedel för att rättsligt driva vissa rättighetsfrågor om exempelvis hjälpmedel, tolktjänst, rehabilitering, hälso- och sjukvård samt diskriminering inom polis och rättsväsendet. Det saknas tydlighet avseende vilka nationella rättsmedel som behöver uttömmas innan ett klagomål kan lämnas till CRPD-kommittén enligt tilläggsprotokoll nr. 2. Till skillnad från vad som gjorts avseende barnkonventionen har regeringen inte genomfört någon samlad översyn av utkrävbarheten av rättigheter enligt CRPD i Sverige.⁸⁷
71. Processreglerna i civilrätten hindrar sakprövning av ett ärende om diskrimineringsersättning eller skadestånd i de fall som motparten har medgett yrkat belopp, vilket hämmar upprättelse och praxisutveckling.⁸⁸

Otillräckliga möjligheter att få hjälp att driva process

72. I många mål som tas upp i domstol saknas rätt till offentligt finansierat juridiskt biträde. Detta trots att målen många gånger innefattar komplexa rättsliga frågor, ställer höga krav på den enskilde i fråga om bevisning, samt ofta innebär att den enskilde ställs mot en motpart med ett betydande resursmässigt övertag (en myndighet). Det gäller exempelvis i mål som är tydligt kopplade till funktionsrätten och som personer utan funktionsnedsättning typiskt sett inte för process i, så som funktionshindersstöd, färdtjänst, rättskapacitet och beslutsstöd.

Rekommendationer

73. Vidta åtgärder för att behov som har samband med funktionsnedsättning tidigt identifieras och tillgodoses av polis, åklagare och övriga aktörer inom rättsväsendet inklusive i förundersökning och rättegång.
74. Säkerställ utkrävbarhet av rättigheter genom att se över existerande rättsmedel och undanröja praktiska och ekonomiska hinder för enskilda att driva rimligt grundade påståenden om överträdelser av CRPD via domstolarna.

Artikel 14-15

Frihet och personlig säkerhet, Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Utbredd användning av psykiatrisk tvångsvård och brister i det förebyggande arbetet

75. År 2022 vårdades cirka 12 600 personer i Sverige i sluten psykiatrisk tvångsvård.⁸⁹ Även barn blir föremål för psykiatrisk tvångsvård.
76. Idag ingår att, i bedömningen av om ett vårdbehov föreligger, beakta om personen i fråga är farlig för någon annan.⁹⁰ Det finns således en preventiv dimension i den psykiatriska tvångsvården som i övrigt inte tillämpas när det gäller frihetsberövande av enskilda.⁹¹ Regelverket och rättstillämpningen accepterar tvångsanvändning gentemot vissa grupper på ett sätt som inte är tillåtet i förhållande till andra. Ett exempel på detta är förhållnings-sättet i relation till funktionsnedsättning till följd av schizofreni jämfört med demens.⁹²
77. Det finns stora variationer över landet när det gäller sannolikheten att bli föremål för tvångsvård. Det finns skillnader i vårdens förebyggande arbete och i synen på användningen av tvångsvård.⁹³ Det finns även brister i tillgången till frivillig psykiatrisk vård och brister när det gäller psykosociala insatser till personer med schizofreni eller schizofreni-liknande tillstånd.⁹⁴

Användning av tvångsåtgärder och bristande möjligheter till självbestämmande i den psykiatriska tvångsvården

78. I den psykiatriska tvångsvården tillåts fortfarande avskiljning, fastspänning och behandling utan samtycke, inklusive elbehandling (electro-convulsive therapy, ECT).⁹⁵ Det är även tillåtet när det gäller barn. Kvinnor tycks oftare vara utsatta för tvångsåtgärder än män.⁹⁶
79. Inga åtgärder har vidtagits för att avskaffa användningen av tvångsåtgärder inom den psykiatriska tvångsvården. När det gäller behandling utan samtycke är lagstödet delvis oklart.⁹⁷ I en nyligen genomförd granskning framkommer att det inom den psykiatriska tvångsvården av barn förekommer att tvångsåtgärder används utan stöd i lag och att det finns brister i kompetens, egenkontroll och barnrättsperspektiv.⁹⁸ Det finns också ett generellt förbättringsbehov när det gäller arbetet för att förebygga användning av tvångsåtgärder i de enskilda fallen.⁹⁹

80. Varken den generella lagen om patientmedverkan¹⁰⁰ eller lagändringen för ökad delaktighet i den psykiatriska tvångsvården¹⁰¹ har fått fullt genomslag i verksamheter för psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.¹⁰² Indirekt tvång förekommer.¹⁰³ Undersökningar och vittnesmål tyder på att hänsyn inte tas till funktionsnedsättningar och andra individuella behov.¹⁰⁴
81. FN:s barnrättskommitté har år 2023 rekommenderat Sverige att förbjuda användningen av isolering och fastspänning av barn i alternativa vårdmiljöer.¹⁰⁵ År 2021 uppmanade CPT-kommittén Sverige att omedelbart vidta åtgärder för att säkerställa att ett fritt och informerat skriftligt samtycke alltid inhämtas före ECT.¹⁰⁶
82. En statlig utredning har 2023 presenterat ett förslag som skulle innebära att de tvångsåtgärder som idag är tillåtna inom den psykiatriska tvångsvården skulle kunna användas avseende personer som vårdas med skadligt bruk eller beroende.¹⁰⁷ En sådan förändring riskerar att drabba personer med neuropsykiatriska eller psykosociala funktionsnedsättningar.

Bristande rättssäkerhet och kontroll i den psykiatriska tvångsvården och rättspsykiatriska vården

83. I dagsläget saknas möjlighet att överklaga flera av de tvångsåtgärder som förekommer inom den psykiatriska och rättspsykiatriska vården. För personer som vårdas inom den psykiatriska tvångsvården finns det också vissa begränsningar i möjligheterna att få ett juridiskt ombud som finansieras av staten.¹⁰⁸ Personer med erfarenheter från tvångsvården vittnar om att det juridiska stöd som ges i samband med vissa processer inte säkerställer rättssäkerheten, bland annat eftersom de juridiska biträdena inte får ersättning för tillräcklig arbetstid. Sakkunniga läkare som förordnas av domstolen träffar inte alltid den enskilde innan domstolen fattar sitt beslut.¹⁰⁹
84. En undersökning från 2022 indikerar att det finns behov av att stärka informationen till enskilda om grundläggande rättigheter, hur man överklagar beslut om frihetsberövande och om rätten till juridiskt ombud.¹¹⁰
85. Tillsynsmyndighetens kontroll av den psykiatriska tvångsvården är bristfällig.¹¹¹ Den nuvarande regleringen garanterar inte heller några regelbundna granskningsbesök i psykiatriska vårdverksamheter där barn tvångsvårdas. Ett framlagt förslag om ett särskilt utvecklings- och kontrollorgan för regelbunden tillsyn av psykiatriska verksamheter där barn vårdas med tvång antogs aldrig.¹¹²
86. Det är vanligt att personer hålls kvar inom den slutna rättspsykiatriska vården trots att de av behandlande läkare har bedömts vara redo att övergå till vård i öppen form. I den del av landet där gruppen år 2022 var som störst, utgjorde den 23,1 procent av de inskrivna.¹¹³ Bristande tillgång till ordnat boende i kommunen uppges vara det största hindret för överföring eller utskrivning. Den lag¹¹⁴ som ska reglera samverkan vid utskrivning har haft

begränsad effekt inom just rättspsykiatri.¹¹⁵ Den aktuella situationen uppmärksammades även av CPT-kommittén år 2021.¹¹⁶

Tvångsåtgärder och våld på de statliga ungdomshemmen

87. Avskiljning och vård i enskildhet är fortfarande tillåtet vid SiS särskilda ungdomshem, där barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är överrepresenterade.¹¹⁷ Även själva vården på SiS genomförs huvudsakligen i låst form, vilket betyder att placeringen i sig som regel utgör ett frihetsberövande. Det finns inte någon lägsta åldersgräns för när vård på SiS eller tvångsåtgärder kan tillämpas.¹¹⁸
88. Individer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar drabbas i högre grad än andra av tvångsåtgärder på SiS.¹¹⁹ Flickor, framför allt unga flickor, är oftare föremål för avskiljning än pojkar.¹²⁰ Pojkar är däremot oftare än flickor föremål för beslut om vård i enskildhet.¹²¹
89. FN:s barnrättskommitté har år 2023 rekommenderat Sverige att uttryckligen förbjuda användningen av isolering och avskiljning av barn.¹²² Ännu har dock inga åtgärder vidtagits i detta syfte. Maxtiden för avskiljning av barn och unga på de särskilda ungdomshemmen förkortades genom en lagändring 2018¹²³, men det saknas fortfarande en maximal tid för vård i enskildhet.¹²⁴
90. Granskningar visar återkommande att det på SiS finns allvarliga brister både när det gäller hur tvångsåtgärder används och hur det tvångsförebyggande arbetet fungerar.¹²⁵ Det finns indikationer på att barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ibland blir kvar längre tid än nödvändigt på SiS på grund av att kommunerna saknar lämplig insats att erbjuda. Granskningar visar också återkommande på att barn utsätts för allvarliga kränkningar, förnedrande behandling, sexuella övergrepp och systematisk våldsanvändning från personal på SiS ungdomshem.¹²⁶
91. Det program för konflikthantering som Sverige lyfte fram i sin rapport till CRPD-kommittén år 2019¹²⁷, No Power No Lose (NPNL), har fått kritik från flera håll. Inslag i metoden har likställts med våld och metoden har bedömts innehålla polisiära och smärtframkallande grepp samt medföra stora risker för skada.¹²⁸
92. Det finns begränsningar i möjligheterna för barn och unga att effektivt överklaga beslut och anmäla kränkningar som sker på SiS. Det gäller exempelvis vilken information barnet får, otydlighet avseende möjligheterna för yngre barn att själva överklaga beslut, begränsade möjligheter för barn över 15 år att få juridisk hjälp och otillräckliga möjligheter att få en oberoende prövning av anmälda missförhållanden.¹²⁹ En kartläggning från 2021 visar att brottsofferdirektivens rättighetskatalog inte fullt ut implementerats eller fått genomslag i praktiken när det gäller frihetsberövade brottsoffer, inklusive personer som vistas på SiS.¹³⁰

Begränsningar, tvång och våld på boenden för personer med funktionsnedsättning

93. Granskningar visar att tvång, begränsningsåtgärder och våld är vanligt förekommande i gruppboendestäder för vuxna och barn med funktionsnedsättning i Sverige. Det handlar bland annat om inlåsning, fasthållning, nedläggning, användning av handfängsel och att personer hindras från att lämna sina lägenheter. Det förekommer att personer ges läkemedel utan att de vet om det.¹³¹
94. Tillsynsmyndigheten (IVO) har under åren 2016–2023 uppmärksammat ett antal fall som avser barn och unga med funktionsnedsättning, där burliknande sängar och utrymmen använts i offentligt bedrivna verksamheter och/eller med den offentliga hälso- och sjukvårdens vetskap eller försorg. Det har bland annat handlat om burliknande sovutrymmen med galler och plexiglas från golv till tak och med lufthål i takhöjd, samt låsanordningar som möjliggjort inlåsning. Företeelsen har uppmärksammat i kommuner och regioner på olika platser i landet.¹³²
95. Det förekommer att personer med funktionsnedsättning som bor i särskilda boendeformer övervakas på olika sätt i sina lägenheter utan att de vet om det eller utan att de känner till att de har rätt att säga nej.¹³³ Aktörer i civilsamhället tycker sig se en generell tendens till ökad användning av olika övervakningslösningar.
96. Brister i form av otillräcklig kompetens och frånvarande ledarskap bedöms som bidragande till förekomsten av tvång och begränsningar i boenden för personer med funktionsnedsättning.¹³⁴ Statistik visar på att det finns omfattande problem med dysfunktionella arbetskulturer på boenden för personer med funktionsnedsättning, något som riskerar att bidra till och upprätthålla användningen av otillåtna och olämpliga arbetssätt.¹³⁵
97. Idag saknas bindande och tydlig reglering avseende vilken kompetens föreståndare och personal ska ha samt avseende hur många verksamheter en person samtidigt kan vara föreståndare för.¹³⁶ Vidare saknas en aktör med ett tydligt ansvar och avsatta resurser för att arbeta aktivt med spridning och implementering av kunskap till berörda aktörer.¹³⁷

Rekommendationer

98. Förbjud användningen av tvångsåtgärder i form av isolering och fastspänning av barn.
99. Ta initiativ till en översyn av den psykiatriska tvångsvårdens och rättspsykiatriska vårdens regelverk och rättstillämpningens förenlighet med rättigheterna för personer med funktionsnedsättning
100. Säkerställ att användning av ECT inte sker utan fritt och informerat samtycke.

101. Vidta åtgärder för att säkerställa ändamålsenligt och systematiskt tvångs- och våldsförebyggande arbete inom den psykiatriska tvångsvården, den rättspsykiatriska vården och den sociala tvångsvården. Arbetet bör inkludera att systematiskt inhämta erfarenheter från personer med funktionsnedsättning om upplevelsen av tvångsvård, tvångsåtgärder och stöd efter utskrivning.
102. Vidta åtgärder för att identifiera och komma till rätta med strukturella brister som leder till våld, tvång och begränsningar i särskilda boendeformer för personer med funktionsnedsättning.

Artikel 16

Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Mer kunskap behövs kring våldsutsatthet och tillgängligt stöd för personer med funktionsnedsättning

103. Flera statistiska undersökningar visar på en tydlig koppling mellan funktionsnedsättning och en ökad utsatthet för våld. Det handlar om alla former av våld, både i barndomen och i vuxen ålder, och oberoende av könsidentitet, även om den ökade risken relativt sett är större för kvinnor än för män.¹³⁸ Undersökningar visar bland annat på att personer med funktionsnedsättning löper en högre risk än andra att utsättas för olika former av sexuellt våld, så som övergrepp, hot, trakasserier och utnyttjande.¹³⁹ Mer kunskap och tillförlitlig statistik om våld mot personer med funktionsnedsättning behövs.¹⁴⁰
104. Undersökningar tyder på att det finns brister i stödet till våldsutsatta, något som utifrån den förhöjda utsattheten kan antas drabba personer med funktionsnedsättning särskilt hårt. Det handlar om bland annat bemötande, information, delaktighet samt utformning och samordning av insatser.¹⁴¹ Studier visar också att olika former av våldsutsatthet kan vara svårare att upptäcka när det gäller personer med funktionsnedsättning. Detta på grund av samhällets förutfattade meningar om individer med funktionsnedsättning och på grund av att målgruppen faller utanför de mallar som finns för att identifiera utsatta.¹⁴²

Otillräckliga åtgärder för att motverka mobbning och kränkningar i skolan och på nätet

105. Mobbning, kränkningar och trakasserier handlar om fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. För barn och unga omfattar utsattheten ofta både miljön i skolan och den digitala miljön. Undersökningar pekar på att barn och unga med funktionsnedsättning utsätts i betydligt större utsträckning än andra barn och unga.¹⁴³
106. Undersökningar visar på en negativ utveckling avseende mobbning och kränkningar under de senaste åren.¹⁴⁴ Granskningar visar brister i hur skolorna arbetar mot kränkningar och mobbning i skolan och att det finns ett behov av att, mer än idag, inkludera nätet som en tydlig del i skolornas främjande och förebyggande arbete.¹⁴⁵ Tydliga och bindande riktlinjer saknas för skolornas arbete.¹⁴⁶

Rekommendationer

107. Säkerställ att åtgärder för att uppfylla rättigheterna för personer med funktionsnedsättning inkluderas i samtliga strategier, handlingsplaner, program och andra insatser som syftar till förebyggande, upptäckt, skydd, stöd och upprättelse som har samband med utsatthet för våld och kränkningar.
108. Säkerställ ett strukturerat arbete för att förebygga och upptäcka mobbning och kränkningar mot barn och unga med funktionsnedsättning i skolan och på nätet, exempelvis genom att ta initiativ till framtagande av en nationell handlingsplan.
109. Vidta åtgärder för att säkerställa regelbunden och representativ inhämtning av kunskap om olika former av våld mot personer med funktionsnedsättning.

Artikel 19

Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

En negativ utveckling och risk för ytterligare försvagning av rättigheterna

110. Antalet personer med personlig assistans minskade årligen mellan 2015 och 2022 och tillgången till vissa andra insatser så som ledsagning och kontaktperson minskar.¹⁴⁷ Kartläggningar visar att insatsen boende med särskild service enligt LSS för vuxna däremot har ökat kraftigt under en längre tid. Socialstyrelsen anger att det inte kan uteslutas att en bidragande orsak är minskat stöd i hemmet till personer med funktionsnedsättning.¹⁴⁸ Institutet har fått uppgifter om att det förekommer att kommuner leder in individer på att söka insatser med service knutet till särskilda boenden i stället för att erbjuda boende från det generella beståndet och individualiserat funktionsstöd. En granskning av nyligen genomförda förändringar i rätten till personlig assistans visar att kraven för att beviljas insatsen fortfarande är högt ställda och att skillnaden i utfall är mindre än förväntat.¹⁴⁹
111. Det finns tendenser som tyder på att personens egna behov, intresse och rätt till självbestämmande respekteras i allt lägre grad. Socialstyrelsen bedömer att funktionsrättsorganisationernas beskrivningar av hur personer som ansöker om insatser behöver lämna läkarintyg och får frågor om sina svårigheter kring olika kroppsliga förmågor,

tyder på att ett medikaliserat synsätt åter har fått fäste hos handläggare och beslutsfattare i kommunerna.¹⁵⁰

112. Personer med funktionsnedsättning beskriver hur utredningar vid ansökan om stödinsatser ställer krav på den enskilde att acceptera långtgående integritetsintrång. De beskriver även upplevelser av att känna sig misstrodda, misstänkliggjorda och som en belastning för samhället snarare än samhällsmedborgare och rättighetsbärare. Det finns ett medialt och politiskt fokus på välfärds kriminalitet.¹⁵¹

Rättigheterna uppfylls inte på särskilda boenden för personer med funktionsnedsättning

113. Som beskrivits närmare under artiklarna 14–15 är allvarliga missförhållanden, inklusive tvångs- och begränsningsåtgärder, förekommande inom gruppboendestäder för personer med funktionsnedsättning. Många vittnar också om en brist på självbestämmande och kontroll, begränsade möjligheter att fritt välja aktiviteter, brist på inflytande över vem som utför stödet och avsaknad av kontroll över var man bor och med vem. Funktionsrättsorganisationer beskriver att de under senare år har noterat en försämring i detta avseende.¹⁵²
114. Aktörer i civilsamhället tycker sig se en ökad omfattning av samlokaliseringslösningar, där flera gruppboendestäder placeras ihop eller tillsammans med andra verksamheter för personer med funktionsnedsättning.¹⁵³ Man tycker sig även se en tendens till ökad storlek på gruppboendestäderna, något som det dock saknas tillgång till tydlig statistik om. Idag finns det inte någon bindande och tydlig reglering avseende hur många personer som kan bo i en gruppboendestad eller vad som krävs av omgivningen för att undvika en institutionell miljö.¹⁵⁴ Ingen översyn av systemen för funktionsstöd i särskilda boendeformer har gjorts sedan Sverige ratificerade CRPD. Sverige har inte heller någon process eller handlingsplan för avinstitutionalisering med övergång till integrerade system som uppfyller behov och rättigheter.
115. Innehållet i eller kvaliteten på det stöd som en enskild får i ett boende med särskild service kan generellt inte överklagas.¹⁵⁵ Det regelverk som finns ger verksamheternas huvudmän ett stort utrymme att själva bestämma hur klagomål från enskilda ska hanteras, vilket innebär att klagomålshanteringen ser olika ut och att det inte finns någon garanti för att klagomål inte enbart utreds av verksamheten själv.¹⁵⁶ Den statliga tillsynsmyndigheten (IVO) har inte någon skyldighet att utreda enskilda klagomål på insatser enligt LSS.¹⁵⁷ Tillgång till oberoende granskning är således inte säkerställd.

Bristande likvärdighet i tillgången till insatser

116. Många kommuner tar fram egna riktlinjer som ska vara till hjälp vid handläggningen av ansökningar om stödinsatser. Riktlinjerna kan exempelvis handla om vilka

funktionsnedsättningar som ger rätt till en viss insats eller i vilka situationer eller i vilken omfattning som en insats kan beviljas. Detta har resulterat i att tillgången till stöd, så som bostad med särskild service, ledsagare, daglig verksamhet eller personlig assistans, varierar mellan kommunerna.¹⁵⁸ Det finns en risk för inlåsnings effekter till följd av oro för att en nödvändig stödinsats kan förloras vid ett byte av bosättningskommun.

117. Ansvaret för den personliga assistansen är idag delat mellan kommunerna respektive staten. Det delade huvudmannskapet skapar risker för bristande likvärdighet och rättssäkerhet. Det medför också en risk för att huvudmannens beslut gällande enskildas rätt till insatser utgår från vad som är mest ekonomiskt fördelaktigt för huvudmannen och inte från den enskildes behov.¹⁵⁹ Under våren 2023 presenterade en statlig utredning ett förslag om att samla ansvaret för den personliga assistansen under en huvudman. Det saknas ännu besked från regeringen om hur man avser att gå vidare med förslaget.

Nivån på assistansersättningen följer inte löne- och kostnadsutvecklingen

118. Assistansanvändare och arbetsgivare vittnar om att nivån på den statliga assistansersättningen är för låg för att rätten till stöd ska tillgodoses i praktiken. Bland annat framhålls att ersättningsnivån medför svårigheter att rekrytera och behålla assistenter, och att det inte finns utrymme till sådan handledning och fortbildning som behövs för att säkra kvaliteten i insatsen.¹⁶⁰ Den höjning som föreslogs i budgetpropositionen för 2024¹⁶¹ är enligt aktörer i civilsamhället inte tillräcklig för att nå upp till nödvändig lägstanivå efter en längre tids eftersläpning jämfört med den allmänna löneutvecklingen.¹⁶² Enligt den en nuvarande ordningen är det inte heller långsiktigt säkerställt att assistansersättningen följer med kostnadsutvecklingen.¹⁶³

Vissa grupper har sämre stöd trots att de hör till konventionens målgrupp

119. Tillgången till stödinsatsen ledsagning har minskat för personer med synnedsättning, hörselnedsättning eller dövblindhet.¹⁶⁴ Dessa personer är idag oftare hänvisade till stödinsatser som ges via socialtjänstlagen som saknar ett tydligt funktionsrättsperspektiv och har en lägre ambitionsnivå avseende vilken livskvalitet som ska uppnås genom insatserna. Även många personer med psykisk funktionsnedsättning är hänvisade till insatser via socialtjänstlagen. Det har också blivit svårare att bli beviljad färdtjänst, bland annat för personer med synnedsättning.¹⁶⁵
120. Det finns exempel på hur personer som kommunicerar med taktilt teckenspråk nekas att få sina behov av stöd tillgodosedda från personer som har kunskap om kommunikationsättet.¹⁶⁶

121. Stödet till äldre ser olika ut beroende på när och hur stödbehovet uppstått, även om behovet är lika. Enligt LSS kan den som är över 66 år inte ansöka om personlig assistans eller fler timmar.¹⁶⁷ Äldre personer är i stället i regel hänvisade till insatser som ges med stöd av socialtjänstlagen, exempelvis hemtjänst eller särskilt boende för äldre. Det kan ifrågasättas om dessa system uppfyller CRPD:s krav avseende självbestämmande och inkludering i samhällsgemenskapen.

Rekommendationer

122. Etablera en strategi för avinstitutionalisering inklusive en övergång till stöd för levnadsvillkor som präglas av självbestämmande och samhällsgemenskap på jämlika villkor med personer utan funktionsnedsättning. Arbetet behöver inkludera åtgärder för att stärka den personliga assistansen så att fler personer med funktionsnedsättning kan leva självbestämt i samhällsgemenskapen och inte hänvisas till särskilda boendeformer.
123. Säkerställ tillgång till ledsagning för att personer med synnedsättning och dövblindhet ska kunna vara delaktiga i samhällsgemenskapen, ha kontroll över sina vardagliga val på jämlik grund som andra och inte hamna i social isolering.
124. Säkerställ rätten till stöd för självbestämmande och inkludering i samhällsgemenskapen för äldre med tidigt och sent förvärvat funktionsnedsättning.

Artikel 21

Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Negativ utveckling avseende tillgången till tolk

125. Omfattande strukturella problem påverkar människors tillgång till teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkning. Regelverket är svåröverskådligt, ansvaret splittrat, innebörden av begreppet vardagstolkning¹⁶⁸ är oklar och möjligheter att få tolktjänst för fritidsaktiviteter och föreningsliv är begränsade. Andra aspekter som lyfts av personer med funktionsnedsättning är att möjligheten till tolkning idag är alltför kopplad till diagnos i stället för behov och att det saknas enkla vägar för bokning av tjänsterna vilket utgör ett hinder för många användare. Tolk tjänsten är på många håll i landet underfinansierad, något som leder till en generell restriktivitet i beviljandet av tjänsten. Det saknas också möjlighet för enskilda att överklaga regionernas beslut om att avslå en ansökan om

tolktjänst. Det finns oroande indikationer om att tillgången till utbildade teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkar minskar.¹⁶⁹

126. Bristerna på tillgång till tolk är desamma som för tio år sedan. Den bild som ges i utredningar på området är att det sker en negativ utveckling avseende tolktjänstens förutsättningar och enskildas möjligheter att få tolkning.¹⁷⁰
127. I denna rapport har frågan om tillgång till tolk och möjligheten att använda teckenspråk för att kommunicera kopplats till artikel 21 e). Utifrån den problematik som präglar frågan i Sverige knyter den dock även tydligt an till bland annat artikel 5, 9, 19, 24, 27 och 30 i konventionen.

Rekommendationer

128. Vidta åtgärder för att tillhandahålla en likvärdig, kvalitativ och lätt tillgänglig tolktjänst till personer med funktionsnedsättning som tillgodoser rätten till språk, självbestämmande och delaktighet i samhällsgemenskapen.
129. Vidta åtgärder för att långsiktigt säkerställa tillgången till utbildande teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkar.

Artikel 23

Respekt för hem och familj

Ojämlika villkor för föräldraskap

130. Föräldrar med funktionsnedsättning beskriver att tillgången till stöd inte tar tillräcklig hänsyn till ett helhets- och familjeperspektiv. Man beskriver upplevelser av bristande inkludering hos barnavårdscentraler, förskolor och skolor, samt brist på information och hjälpmedel.¹⁷¹ Det bristande stödet får negativa konsekvenser för barnen i familjen.¹⁷²

Hinder för familjeåterförening för personer med funktionsnedsättning

131. Rätt till familjeåterförening för flyktingar och personer med alternativa skyddsbehov villkoras sedan 2016 av krav på inkomst av viss art och omfattning samt krav på bostad av viss kvalitet och storlek.¹⁷³ Ordningen slår särskilt hårt mot personer som har svårt att

etablera sig på den öppna arbetsmarknaden, inklusive kvinnor med migrationsbakgrund och funktionsnedsättning.

Rekommendationer

132. Analysera den befintliga tillgången till stöd till föräldrar med funktionsnedsättning, inklusive eventuella hinder som gruppen möter och i vilken utsträckning som behoven uppfylls genom de stödsystem som finns idag.
133. Gör en översyn av reglerna för familjeåterförening för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte särskilt missgynnas av försörjningskravet.

Artikel 24

Utbildning

Utbildningssystemet är inte tillräckligt inkluderande

134. Barn i Sverige delas upp i olika skolformer, där vissa skolformer särskilt riktas till vissa barn med funktionsnedsättning. Användningen av särskiljande åtgärder har ökat.¹⁷⁴ Regeringen har underlättat ytterligare för särlösningar, särskilt i form av särskilda undervisningsgrupper och akutskolor.¹⁷⁵
135. Utbildningen inom ramen för anpassad skola, som är en skolform för barn med intellektuell funktionsnedsättning, har kritiserats för att inte i tillräcklig grad fokusera på kunskapsutveckling.¹⁷⁶ Många lärare saknar behörighet för skolformen.¹⁷⁷ Placeringen kan få stora konsekvenser för individens framtid eftersom valfriheten begränsas kraftigt och eleven riskerar att fastna i segregeringstrukturer. För barn som gått i anpassad grundskola är det endast möjligt att gå vidare till anpassad gymnasieskola och för dem som gått anpassat gymnasium saknas behörighet att gå vidare till högre studier. En stor andel går direkt till daglig verksamhet efter avslutade studier på den anpassade gymnasieskolan. År 2021 hade fler än hälften gått vidare till daglig verksamhet hösten efter avslutade studier.¹⁷⁸ En placering i anpassad skola är som huvudregel frivillig och föregås av särskild utredning.

Bristande tillgänglighet i grundskolan

136. Forskning visar att det är många barn som går i grundskolan som, oavsett tillgång till stöd, inte har förutsättningar att uppfylla de krav som läroplanerna¹⁷⁹ ställer för att få godkända betyg.¹⁸⁰ Barn med svag teoretisk begåvning drabbas särskilt.¹⁸¹ Ofullständiga betyg i grundskolan är en faktor av stor betydelse för individers socioekonomiska situation på lång sikt och utgör en av de starkaste riskfaktorerna för framtida psykosociala problem.¹⁸²
137. Skolinspektionens granskningar visar att den pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljön behöver bli mer tillgänglig på många skolor.¹⁸³ Enligt en skolenkät från 2023 har 60 procent av eleverna med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning svårt att hänga med i skolundervisningen och 49 procent får inget eller bara till liten del stöd och anpassningar.¹⁸⁴ Elever som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och annan etnisk tillhörighet än svensk tycks vara särskilt utsatta för diskriminering i skolan samt ha svårare att få tillgång till stöd.¹⁸⁵ Studier visar att hälften av alla elever med autism går ut grundskolan utan att nå kunskapsmålen.¹⁸⁶ Många barn utvecklar en problematisk skolfrånvaro och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar utgör en riskfaktor.¹⁸⁷ Trenden tycks också vara negativ över tid.¹⁸⁸ Barn beskriver att de huvudsakliga orsakerna till frånvaro är att de inte får det stöd de behöver, att skolans miljö är för svår, att de har ett dåligt psykiskt mående, att det är en avsaknad av vuxenrelationer och att det är en utmanande övergång mellan stadierna.¹⁸⁹
138. Under en tid har det kommit signaler om att skolor i Sverige drar ner på speciallärare, elevassistenter och annan personal som har en central roll för att undanröja hinder och öka tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning.¹⁹⁰
139. Det är viktigt att utvidga de lösningar som bryter segregering och ökar delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning. Ett gott exempel är folkhögskolorna¹⁹¹ som har visat sig fungera väl för personer med funktionsnedsättning.¹⁹² Skolformen fyller även en viktig roll för möjligheten att fullfölja gymnasiestudier för vissa grupper av unga som varken arbetar eller studerar.¹⁹³

Inget fritt skolval för barn med funktionsnedsättning

140. CRPD-kommittén uppmärksammade 2014 att det fria skolvalet i praktiken är avskaffat för elever med funktionsnedsättning. Staten har inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att förändra denna situation.

Rekommendationer

141. Gör en översyn av hur rätten till utbildning uppfylls för barn med funktionsnedsättning i anpassad skola, specialskolan och grundskolan.

142. Vidta åtgärder för att i högre utsträckning än idag förverkliga elevernas rätt till ändamålsenliga och individanpassade stödåtgärder samt rimligt tillmötesgående.
143. Stärk möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att få tillgång till högre studier och yrkesutbildning.

Artikel 25–26

Hälsa, habilitering och rehabilitering

Ojämlikhet i hälsa och bristande tillgång till vård och hjälpmedel

144. Personer med funktionsnedsättning har sämre fysisk och psykisk hälsa än befolkningen i övrigt.¹⁹⁴ Bland annat har personer med intellektuell funktionsnedsättning en högre sjuklighet och lägre medellivslängd. Hälsan är också väsentligt sämre för personer med funktionsnedsättning som bor i särskilda boendeformer eller har boendestöd.¹⁹⁵ Medellivslängden för personer med schizofreni är omkring 15 år kortare än hos befolkningen i övrigt.¹⁹⁶
145. För många personer med funktionsnedsättning finns svårigheter att nå fram till vården på grund av otillgänglig information och bristande förutsättningar att använda sig av digitala kontaktvägar.¹⁹⁷ Personer med funktionsnedsättning vittnar om avsaknad av utrustning för undersökning och behandling av icke-normativa kroppar. Det finns också skillnader i den vård som ges.¹⁹⁸
146. Det finns begränsningar i tillgången till vård för personer som bor i särskilda boendeformer enligt LSS eller boenden för äldre personer med stort stödbehov. Det handlar bland annat om begränsad tillgång till läkare, digitala hinder och brister relaterade till kunskap, kompetens och kommunikation.¹⁹⁹
147. Samer med funktionsnedsättning beskriver att de möter låg kunskap om det samiska samhället och att kommunala och regionala insatser är dåligt anpassade till deras situation. Bristerna har lett till missförstånd och uteblivna eller inadekvata insatser.²⁰⁰
148. Omkring hälften av alla som söker vård för könsdysfori har samtidigt en neuropsykiatrisk och/eller psykisk funktionsnedsättning.²⁰¹ Det saknas kliniska riktlinjer för vården av denna grupp. Det finns också indikationer på avsaknad av trans- och autismkompetens i vården och att barriärer uppstår utifrån kombinationen trans och autism.²⁰²

149. Möjligheterna att få del av olika hjälpmedel eller habiliteringsinsatser ser olika ut över landet.²⁰³ Avgifter för hjälpmedel skiljer sig åt och personer med funktionsnedsättning beskriver att kostnaderna ibland utgör ett hinder för att alls kunna ta del av hjälpmedlen. Det beskrivs hur tillgången till habiliterings- och rehabiliteringsinsatser ibland begränsas av stora geografiska avstånd.

Brister i den psykiatriska vården drabbar personer med funktionsnedsättning

150. Det finns stora brister i tillgången till frivillig psykiatrisk vård och det är generellt långa väntetider till utredning och behandling.²⁰⁴ Skillnaderna i utbud och väntetider är stora över landet.²⁰⁵ Företrädare för personer med psykisk sjukdom beskriver att man ser tecken på att fler patienter betalar för privat vård.²⁰⁶ Utvecklingen riskerar att förstärka ojämlikheten för personer med funktionsnedsättning.

151. Tillgängligheten och kvaliteten i vården påverkas av gränsdragningsproblem och bristande samordning mellan olika aktörer.²⁰⁷ Nödvändiga insatser uteblir, kommer in för sent eller blir ineffektiva.²⁰⁸ Det finns beskrivningar om att bristande samordning och otillräcklig kunskap leder till att personer med intellektuell funktionsnedsättning eller autism hänvisas till den psykiatriska vården i stället för att få andra stödinsatser, med ökad risk att utsättas för tvångsåtgärder.

Patientmedverkan och delaktighet i vården behöver stärkas

152. Flera rapporter pekar på att hälso- och sjukvården i för liten utsträckning utgår från och tar hänsyn till patienternas behov, preferenser och förutsättningar. Personer med funktionsnedsättning vittnar om en återgång till den medicinska modellen inom vården där personens egna behov, intresse och självbestämmande inte respekteras.

Rekommendationer

153. Stärk kraven på systematisk medverkan av personer med funktionsnedsättning vid planering, utformning, uppföljning och utvärdering av tillgänglighet, vårdprocesser och arbetssätt inom hälso- och sjukvården.

154. Vidta åtgärder för att förbättra tillgången till hälso- och sjukvård för personer med funktionsnedsättning som bor i särskilda boendeformer eller har andra boendeinsatser.

155. Vidta åtgärder för att öka kunskapen om vilka hinder personer med funktionsnedsättning möter i vården inklusive intersektionell analys på grund av etnicitet, hbtqi+, kön och ålder.

Artikel 27

Arbete och sysselsättning

Lägre sysselsättningsgrad, diskriminering och bristfälliga arbetsförhållanden

156. Andelen personer med funktionsnedsättning i arbete är lägre än i befolkningen generellt. Färre har fast anställning och en lägre andel av de sysselsatta arbetar heltid.²⁰⁹ Personer med funktionsnedsättning som innebär så kallad nedsatt arbetsförmåga hamnar oftare inom gruppen långtidsarbetslösa.²¹⁰ Kort utbildning eller utbildning som inte motsvarar arbetsgivarens krav på kvalifikationer, bristande kunskaper i svenska, funktionsnedsättning, olika hälsoproblem eller sociala problem, kan var för sig eller i kombination med varandra göra det mycket svårt för arbetssökande i gruppen att varaktigt etablera sig på arbetsmarknaden.²¹¹
157. Upplevelser av diskriminering som hindrar inträde i arbetslivet är vanligt för personer med funktionsnedsättning.²¹² Unga hbtqi+ personer och personer med utländsk bakgrund upplever att ha funktionsnedsättning ytterligare försvårar deras möjligheter i arbetslivet.²¹³
158. Personer med funktionsnedsättning är i genomsnitt mindre nöjda med sin arbetsmiljö än personer utan funktionsnedsättning.²¹⁴ Många vittnar om mobbning, kränkningar och trakasserier från chefer eller arbetskamrater.²¹⁵

Det behövs förbättringar i stödet för att fler ska komma i arbete och ha ett hållbart arbetsliv

159. Stödet till personer med funktionsnedsättning för att komma i och behålla arbete har försämrats med de senaste årens reformering av Arbetsförmedlingen,²¹⁶ bland annat genom en ökad användning av digitala lösningar²¹⁷ i kombination med minskad personlig service.²¹⁸ Arbetsförmedlingens stödinsatser har minskat, exempelvis bidrag till hjälpmedel, lönebidrag och tolk.²¹⁹ Personer med funktionsnedsättning vittnar om att det ofta tar för lång tid att få det stöd och de arbetshjälpmedel som behövs. De lyfter också att nödvändig specialistkompetens har försvunnit från Arbetsförmedlingen.²²⁰ Anpassningar och stöd behöver i högre utsträckning ges utifrån de individuella förutsättningarna och behoven.²²¹ Stöden behöver även stärkas för de som befinner sig i anställning för att möjliggöra ett mer hållbart arbetsliv.²²² Det är viktigt att inte bara personer som står närmast arbetsmarknaden har möjlighet att få tillgång till insatser.
160. Unga med funktionsnedsättning möter särskilda svårigheter i sin etablering på arbetsmarknaden och både förebyggande insatser och stöd behöver förbättras.²²³ Samverkan mellan kommuner, skolor, arbetsgivare och Arbetsförmedlingen har stor betydelse.

Bristande ekonomiska resurser lyfts som ett skäl till att insatserna till gruppen idag i många fall är begränsade.²²⁴ Kommunernas lagstadgade ansvar för gruppen är begränsat, särskilt när det gäller unga mellan 21–29 år.

Speciallösningar för arbete och sysselsättning brister

161. Kartläggningar visar att andelen personer i daglig verksamhet har ökat kraftigt under en längre tid och att det inte kan uteslutas att en bidragande orsak är minskat stöd på arbetsmarknaden.²²⁵ En uppfattning som institutet tagit del av är att unga med funktionsnedsättning alltför ofta går vidare direkt från skola till daglig verksamhet, trots att de skulle kunna klara arbete på den reguljära arbetsmarknaden med rätt stöd. Det tycks också vara ovanligt att övergå från daglig verksamhet till arbete på den reguljära arbetsmarknaden.²²⁶ Det finns en risk för att den dagliga verksamheten skapar en inlåsningseffekt.
162. En nyligen genomförd granskning av Samhall AB:s verksamhet visar bland annat att personalgrupperna är för stora för att stöd och utveckling av de anställda ska vara effektiva. Bristerna hänförs bland annat till regeringens bristande styrning och avsaknad av stabila finansiella förutsättningar.²²⁷

Rekommendationer

163. Anta en handlingsplan för att stödja anställning av personer med funktionsnedsättning på den reguljära arbetsmarknaden, inklusive genom att snabbt identifiera och tillgodose behov av stöd och hjälpmedel.
164. Utveckla och konkretisera regleringen och tillsynen över det systematiska arbetsmiljöarbetet och arbetet för att förebygga diskriminering på grund av funktionsnedsättning i arbetslivet.

Artikel 28

Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Fortsatt sämre ekonomiska förutsättningar för personer med funktionsnedsättning

165. Personer med funktionsnedsättning har sämre ekonomiska förutsättningar jämfört med den övriga befolkningen.²²⁸ Den disponibla inkomsten är lägre och det är vanligare med en låg ekonomisk standard. Personer med funktionsnedsättning upplever i större utsträckning att det är svårt att få hushållets ekonomi att gå ihop och en lägre andel uppger att de kan klara av oväntade utgifter. Det är vanligare att personer med funktionsnedsättning avstår från semesterresor och fritidsaktiviteter för att man inte har råd.²²⁹
166. År 2022 var statens utgifter för socialförsäkringen på den lägsta nivån i förhållande till BNP på 40 år.²³⁰ Utgifterna för ersättningar vid sjukdom och funktionsnedsättning har minskat mer i relation till BNP än utgifterna för ersättningar till familjer och barn samt andra utbetalningar.²³¹ Personer som är hänvisade till ersättningar från socialförsäkrings-systemet för sin försörjning har en dålig inkomstprognos sett ur ett livsperspektiv.²³² Sjukersättningen, som många personer med funktionsnedsättning är beroende av, har utvecklats betydligt långsammare än löneutvecklingen.²³³ För personer som uppbär försörjningsstöd från kommunerna blir konsumtionsutrymmet allt mindre jämfört med personer som uppbär lön.²³⁴
167. Merkostnadsersättningen för personer med funktionsnedsättning aktiveras först vid en viss nivå av merkostnader och har ett tak som medför att inte alla kostnader kan ersättas.²³⁵ En stor andel av de som ansöker om ersättningen får avslag på sin ansökan, inklusive föräldrar till barn med funktionsnedsättning. En granskning visar att det är svårt att förstå regelverket.²³⁶

Särskilda hinder för personer som är nya i Sverige

168. Personer med funktionsnedsättning som är nya i Sverige möter särskilda hinder att få sin rätt till tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet tillgodosedd. Nivån på dag-ersättningen²³⁷ har inte justerats sedan 1994.²³⁸ Bostäder för asylsökande och nyanlända personer med uppehållstillstånd brister ofta i tillgänglighet och är oftast inte permanenta. Personer ur gruppen möter svårigheter att få arbete och utbildningarna i svenska är inte alltid tillgängliga. De beskriver också svårigheter att navigera i systemet för stöd och att veta vad man har för rättigheter.

Rekommendationer

169. Vidta åtgärder för att säkerställa att ersättningsnivåerna i socialförsäkringen samt det övriga ekonomiska skyddsnätet är tillräckliga för att uppfylla rätten till en tillfredsställande levnadsstandard för alla personer med funktionsnedsättning. Åtgärderna behöver inkludera insatser för att motverka ojämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning.
170. Säkerställ att de system som syftar till stöd och integration för personer som är nya i Sverige uppfyller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Artikel 29

Deltagande i det politiska och offentliga livet

Bristande tillgänglighet hindrar deltagande i demokratin

171. Personer med funktionsnedsättning har ett lägre valdeltagande än den övriga befolkningen.²³⁹ De är mindre nöjda med demokratin och har lägre förtroende för svenska myndigheter och demokratiska val.²⁴⁰
172. Bristande tillgänglighet till vallokaler, otillräcklig hjälp vid röstning och bristfällig information skapade hinder vid valet 2022.²⁴¹ Det finns behov av att stärka möjligheten för personer med synnedsättning att rösta med bibehållen valhemlighet.²⁴² Det saknas en oberoende granskning när kommunerna inte erbjuder fullt tillgängliga vallokaler.

Rekommendationer

173. Stärk möjligheterna till ansvarsutkrävande när brister i tillgängligheten hindrar personer med funktionsnedsättning från att delta i demokratin på jämlika villkor som andra.

Artikel 31

Insamling av statistik och information

Datainsamlingen behöver förbättras

174. Trots att vissa positiva förändringar har gjorts återstår fortfarande flera svårigheter i fråga om att definiera och samla in data från personer med funktionsnedsättning. Olika definitioner som kunde förväntas vara överlappande är inte alltid det. Med den nuvarande utformningen av frågor i olika undersökningar finns risk för att stora grupper av personer med funktionsnedsättning exkluderas. Det finns också indikationer på att svarsfrekvensen bland personer med funktionsnedsättning är lägre än i övriga befolkningen.²⁴³

Rekommendationer

175. Vidta åtgärder för att inkludera frågor om funktionsnedsättning i fler undersökningar på nationell, regional och kommunal nivå, på ett systematiskt och enhetligt vis.
176. Säkerställ att personer med funktionsnedsättning inkluderas i undersökningar på samma villkor och i samma omfattning som andra, inklusive barn i anpassad skola, personer som bor i LSS-boende och äldre.

Artikel 33

Nationellt genomförande och övervakning

Institutets förutsättningar att genomföra sitt uppdrag behöver säkerställas långsiktigt

177. I april 2023 ansökte institutet om medlemskap i Global Alliance for National Human Rights Institutions (GANHRI). Utsikterna bedöms som goda, men inte givna. Det är bland annat osäkert om den lag²⁴⁴ som reglerar institutets verksamhet helt infriar Parisprincipernas krav på tillsättning, arvodering och kriterier för avsked av styrelsens medlemmar.²⁴⁵ Det finns viss oro för bristande skydd för institutets oberoende och ekonomiska självständighet.²⁴⁶

Rekommendationer

178. Vidta åtgärder för att säkerställa att Institutet för mänskliga rättigheter har förutsättningar för att kunna utföra sitt uppdrag som nationell mekanism enligt artikel 33.2, inklusive uppfylla Parisprinciperna.

Slutnoter

- ¹ Ds 2008:23 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- ² Jfr. t.ex. 14–16 §§ kommittéförordningen (1998:1474).
- ³ Se t.ex. Dir. 2021:36 Översyn av vissa frågor gällande den psykiatriska tvångsvården och den rättspsykiatriska vården. Dir. 2021:99 En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga. Dir. 2020:68 Samordnade insatser vid samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd. Dir. 2020:8 Åtgärder för att attrahera internationell kompetens och motverka utnyttjande av arbetskraftsinvandrare.
- ⁴ Grahn-Farley M., ”Fördragskonform tolkning av MR-traktat”, Svensk juristtidning 2018 s. 450.
- ⁵ SOU 2019:23 Styrkraft i funktionshinderspolitiken. Myndigheten för delaktighet, ”En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle - MFD:s förslag på struktur för genomförande, uppföljning och inriktning inom funktionshindersområdet”, 2016.
- ⁶ SOU 2019:23 Styrkraft i funktionshinderspolitiken.
- ⁷ Regeringsbeslut S2019/02213 (2021-09-23), ”Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031”. Se även proposition 2016/17:188 Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.
- ⁸ Förordning (2014:134) med instruktion för Myndigheten för delaktighet.
- ⁹ Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken. Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023.
- ¹⁰ Länsstyrelsen i Stockholms län, ”Funktionshinderråden i länet 2022 – behov och utveckling”, 2022. Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken. Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Resultat från uppföljning av kommuner 2022”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Resultat från uppföljning av regioner 2022”, 2023.
- ¹¹ Funktionsrätt Sverige m.fl., ”Second alternative report on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Sweden. Joint civil Society report submitted by the Swedish Disability Rights Federation for the 30th CRPD committee session March 2024”, 2024. Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken. Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023.
- ¹² Regeringsbeslut S2019/02213 (2021-09-23), ”Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031”.

- ¹³ Funktionsrätt Sverige, ”Respekt för rättigheter? Vad har hänt tre år senare?”, 2022.
- ¹⁴ <https://funktionsratt.se/funktionsratt-ratten-att-fungera-i-samhallet-pa-lika-villkor/valet-2022/overgripande-uppmaningar-till-politiken/> (publicerat 2022-03-04, Funktionsrätt Sverige).
- ¹⁵ Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken. Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023.
- ¹⁶ Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken. Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023. Funktionsrätt Sverige m.fl, ”Respekt för rättigheter?”, 2019.
- ¹⁷ Diskrimineringsombudsmannen, ”Statistik 2015–2022. Statistik över anmälningar som inkom till Diskrimineringsombudsmannen 2015–2022”, 2023. Diskrimineringsombudsmannen, ”Förekomst av diskriminering 2023. Årlig rapport från Diskrimineringsombudsmannen”, 2023. Diskrimineringsombudsmannen, ”Årsredovisning 2022”, 2023.
- ¹⁸ Diskrimineringsombudsmannen, ”Statistik 2015–2022. Statistik över anmälningar som inkom till Diskrimineringsombudsmannen 2015–2022”, 2023.
- ¹⁹ Diskrimineringsombudsmannen, ”Berättelser om utsatthet. En analys av diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder”, 2023.
- ²⁰ Diskrimineringsombudsmannen, ”Årsredovisning 2022”, 2023.
- ²¹ Jfr tex. 5 kap. diskrimineringslagen (2008:567).
- ²² 18 kap. 1 och 8 §§ rättegångsbalken. Se även Funktionsrätt Sverige, ”Respekt för rättigheter? Vad har hänt ett år senare?”, 2020.
- ²³ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/funktionsnedsattning/> (publicerat 2023-08-28, Folkhälsomyndigheten). Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Jämställdhetsintegrering i Myndigheten för delaktighet. Inriktning för perioden 2022–2025”, 2022.
- ²⁴ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”Över tiden? En uppföljning av satsningen på kvinnors hälsa”, 2023.
- ²⁵ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”Över tiden? En uppföljning av satsningen på kvinnors hälsa”, 2023.
- ²⁶ Jämställdhetsmyndigheten, ”Kvinnor med funktionsnedsättning missgynnas ekonomiskt. Analys i korthet”, 2019. Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet, ”Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning. Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet”, 2019. Statistiska centralbyrån,

”Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022”, 2023. Även The Swedish National Association for People with Intellectual Disability (Riksförbundet FUB), “Fångad i fattigdom? Inkomster och utgifter för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning”, 2023.

- ²⁷ Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet, ”Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning. Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet”, 2019.
- ²⁸ Regeringsbeslut Fi2022/03469 (delvis) (2022-12-22) ”Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Statistiska centralbyrån”.
- ²⁹ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag. Socialstyrelsen, ”Uppföljning av barnkonventionens genomslag vid tillämpning av LSS”, 2019. Inspektionen för vård och omsorg, ”Iakttagelser i korthet. Många barn görs inte delaktiga när socialtjänsten beslutar om placering eller hemflytt”, 2023. Inspektionen för vård och omsorg, ”Iakttagelser i korthet. Barns bästa måste beaktas vid placering vid SiS ungdomshem”, 2023.
- ³⁰ FN:s kommitté för barnets rättigheter, ”Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport”, CRC/C/SWE/CO/6–7, mars 2023, punkt 31 (a).
- ³¹ Socialstyrelsens statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2022: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/socialtjanst/funktionsnedsattning/> (publicerat 2023-06-20). Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2020”, 2020.
- ³² Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2020”, 2020.
- ³³ Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023.
- ³⁴ <https://assistanskoll.se/20231031-Fk-foljt-upp-lagendringarna-1-jan-2023.html> (publicerat 2023-10-31, Assistanskoll).
- ³⁵ Socialstyrelsens statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2022: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/socialtjanst/funktionsnedsattning/> (publicerat 2023-06-20).
- ³⁶ Jfr. 3 kap. 3 § och 3 a § andra och tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453), 6 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2008:32) om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som avser personer med funktionshinder.
- ³⁷ 9§ 6 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

- ³⁸ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/allvarlig-kritik-efter-att-pojke-drunknade-pa-vard-boende> (publicerat 2018-04-09, Sveriges television).
- ³⁹ Jfr 11 § förordning (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade.
- ⁴⁰ Se bland annat Folkhälsomyndigheten, ”Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22. Nationella resultat”, 2023. Folkhälsomyndigheten, ”Barn med funktionsnedsättning – livsvillkor, levnadsvanor och hälsa. Resultat från studien Skolbarns hälsovanor 2021/21”, 2023.
- ⁴¹ Folkhälsomyndigheten och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Att inte bara överleva, utan att faktiskt också leva. En kartläggning om ungas psykiska hälsa”, 2023.
- ⁴² Folkhälsomyndigheten, ”Skolbarn som är fysiskt aktiva rapporterar bättre psykisk hälsa”, 2021.
- ⁴³ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”En fördjupad bild av ungas fritid. Ung idag 2023:2”, 2023.
- ⁴⁴ Socialstyrelsen, ”Förändringar av ledsagning över tid. Rapport till regeringen som svar på uppdrag”, 2023. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”En fördjupad bild av ungas fritid. Ung idag 2023:2”, 2023. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Unga med funktionsnedsättning. Fokus 17”, 2017.
- ⁴⁵ Specialpedagogiska skolmyndigheten, ”Brister i skolan leder till ökad psykisk ohälsa bland unga med funktionsnedsättning”, 2019. Föräldranätverket Rätten till Utbildning, ”En statistikstudie från föräldranätverket Rätten till Utbildning”, 2023.
- ⁴⁶ Folkhälsomyndigheten, ”Ungdomsmottagningarnas arbete med psykisk hälsa”, 2023. Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar, ”Handbok för Sveriges ungdomsmottagningar”, 2018. Socialstyrelsen, ”Slutrapport – Förstudie avseende ett nationellt hälsoprogram för barn och unga”, 2022. Sveriges Kommuner och Regioner, ”Ungdomsmottagningar och ungas sexuella hälsa”, 2020.
- ⁴⁷ Barnombudsmannen, ”Jag hade vitt hjärta. Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet”, 2023. Socialstyrelsen, ”Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott”, 2021. Brottsförebyggande rådet, ”Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde”, 2023.
- ⁴⁸ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6–7, 2023, punkt 44–45.
- ⁴⁹ Institutet för mänskliga rättigheter, ”Rapport från Rivkraftspanelen, Kännedom om och upplevelser av mänskliga rättigheter i Sverige 2023 för personer med funktionsnedsättning”, 2023.

- ⁵⁰ Institutet för mänskliga rättigheter, ”Rapport från Rivkraftspanelen, Kännedom om och upplevelser av mänskliga rättigheter i Sverige 2023 för personer med funktionsnedsättning”, 2023.
- ⁵¹ Gerdes H., ”Föräldrar på (o)lika villkor – föräldraskap och funktionsnedsättning i dagens Sverige”, 2022. Funktionsrätt Sverige m.fl., ”Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom”, 2021.
- ⁵² Proposition 2016/17:188 Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.
- ⁵³ Regeringsbeslut S2019/02213 (2021-09-23) ”Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031”.
- ⁵⁴ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Independent Living Institute m.fl., ”Mind the gap – En analys av svensk rätt mot funktionsrättskonventionens artikel 19”, 2022.
- ⁵⁵ Länsstyrelserna, ”Funktionshinderspolitiken, Så arbetar kommuner och regioner 2023”, 2023.
- ⁵⁶ Egard H., ”Accessible enough? Legitimising half-measures of accessibility in Swedish urban environments”, in ”Accessibility denied. Understanding inaccessibility and everyday resistance to inclusion for persons with disabilities”, edited by Egard H., Hansson K., Wästerfors D., Lund university 2021.
- ⁵⁷ Myndigheten för delaktighet, ”Resultat från uppföljning av kommuner 2022”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Resultat från uppföljning av regioner 2022”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023.
- ⁵⁸ Zotéeva A., ”Hur Sveriges kommuner och regioner hanterar frågor om enkelt avhjälpna hinder. Lagen som verktyg”, Independent Living Institute 2018.
- ⁵⁹ Institutet för mänskliga rättigheter, ”Rapport från Rivkraftspanelen, Kännedom om och upplevelser av mänskliga rättigheter i Sverige 2023 för personer med funktionsnedsättning”, 2023.
- ⁶⁰ Se t.ex. Funktionsrätt Sverige, ”Remissvar: Boverkets förslag till föreskrifter om säkerhet vid användning av byggnader”, (2023-06-16). Även Funktionsrätt Sverige, ”Remissvar: Boverkets förslag till föreskrifter om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga i byggnader”, (2023-08-25). Även t.ex. Funktionsrätt Sverige, ”Skrivelse om att återinföra och uppdatera Riv hindren, riktlinjer för tillgänglighet”, (2019-10-29).
- ⁶¹ Boverket, ”Remiss – Boverkets förslag till föreskrifter om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga i byggnader”, 2023. Även Boverket, ”Remiss – Boverkets förslag till föreskrifter om bostäders lämplighet för sitt

ändamål”, 2023. Zotééva A., ”Hur Sveriges kommuner och regioner hanterar frågor om enkelt avhjälpna hinder. Lagen som verktyg”, Independent Living Institute 2018.

- ⁶² Institutet för mänskliga rättigheter, ”Rapport från Rivkraftspanelen, Kännedom om och upplevelser av mänskliga rättigheter i Sverige 2023 för personer med funktionsnedsättning”, 2023.
- ⁶³ SOU 2023:61 En säker och tillgänglig statlig e-legitimation.
- ⁶⁴ Länsstyrelserna, ”Bevakning av grundläggande betaltjänster 2023”, 2023.
- ⁶⁵ Internetstiftelsen, ”Svenskarna och internet 2023”, 2023. Även Begripsam, ”Svenskarna med funktionsnedsättning och internet 2019”, 2019. Begripsam, ”Svenskarna och internet, SMOFI-undersökningen 2021”, 2021. Post- och telestyrelsen, ”Undersökning av behov och hinder vid användning av digital kommunikation hos personer med intellektuell funktionsnedsättning”, 2020. Alfredsson Ågren K., ”Internet use and digital participation in everyday life. Adolescents and young adults with intellectual disabilities”, Institutionen för hälsa, medicin och vård, Linköpings universitet, 2020.
- ⁶⁶ <https://www.dn.se/sverige/forskare-hog-troskel-att-forsta-chattbot-i-1177/> (publicerad 2023-10-24, Dagens Nyheter).
- ⁶⁷ Riksrevisionen, ”Digitala tjänster till privatpersoner – stora utvecklingsmöjligheter för statliga myndigheter”, 2023.
- ⁶⁸ SOU 2022:10 Sverige under pandemin.
- ⁶⁹ Socialstyrelsen, ”Nationella principer för prioritering inom intensivvård under extraordinaära förhållanden”, 2020.
- ⁷⁰ SOU 2022:10 Sverige under pandemin. Begripsam, ”Samhällsinformation under coronapandemin – för alla?”, 2021.
- ⁷¹ <https://funktionsratt.se/debatt-den-nordiska-funktionsrattsrorelsen-krisberedskapen-maste-inkludera-personer-med-funktionsnedsattning/> (publicerat 2023-11-11, Funktionsrätt Sverige). Även <https://funktionsratt.se/nyhet-skrivelse-till-lena-hallengren-om-mottagandet-av-flyktingar-med-funktionsnedsattning/> (publicerat 2022-03-20, Funktionsrätt Sverige).
- ⁷² <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/befolkningsskydd/skyddsrum/fragor-och-svar-om-skyddsrum/> (hämtat 2024-01-18, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap). SOU 2022:57 Ett stärkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap. DHR, ”Remissyttrande gällande Ett stärkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap”, (2023-05-17).
- ⁷³ Socialstyrelsen, ”Stärkt beredskap inom kommunal hälso- och sjukvård och socialtjänst. Slutredovisning”, 2023. Socialstyrelsen, ”Kartläggning av den kommunala hälso- och sjukvården och socialtjänstens beredskap. Delrapportering”, 2022. Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023. Socialstyrelsen,

”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2022”, 2022.
Även <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/oppna-jamforelser/socialtjanst/krisberedskap/> (publicerat 2023-06-21, Socialstyrelsen).

- ⁷⁴ 12 kap. föräldrabalken. Även SOU 2021:36 Gode män och förvaltare – en översyn.
- ⁷⁵ Jfr 12 kap föräldrabalken. Även FUB, ”Kunnig, engagerad och tillgänglig. Om rollen som ställföreträdare för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning”, 2020.
- ⁷⁶ SOU 2021:36 Gode män och förvaltare – en översyn.
- ⁷⁷ Riksrevisionen, ”Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta”, 2017.
- ⁷⁸ <https://sverigesradio.se/avsnitt/335746> (publicerat 2014-03-02, Sveriges radio).
- ⁷⁹ Socialstyrelsen, ”Personligt ombud till personer med psykiska funktionsnedsättningar Kartläggning och analys av systemet med personligt ombud”, 2023.
- ⁸⁰ Riksrevisionen, ”Effektiviteten i Polismyndighetens arbete med information till brottsutsatta”, 2021.
- ⁸¹ <https://www.dagensjuridik.se/debatt/vem-ar-ansvarig-for-att-sakra-en-rattvis-rattegang/> (publicerad 2020-10-19, Dagens Juridik).
- ⁸² JK:s beslut 2020-07-07 i dnr 6984-19-4.3.2.
- ⁸³ <https://www.dagensjuridik.se/debatt/vem-ar-ansvarig-for-att-sakra-en-rattvis-rattegang/> (publicerad 2020-10-19).
- ⁸⁴ Se t.ex. Stiftelsen Allmänna barnhuset, ”Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar”, 2016. SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.
- ⁸⁵ De Farfalla E., ”Rättstrygghet för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Betydelsen av förkunskap vid trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningar”, Bevisrättslig Publikation 2021.
- ⁸⁶ De Farfalla E., ”Rättstrygghet för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Betydelsen av förkunskap vid trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningar”, Bevisrättslig Publikation 2021. Lainpelto, K., Isaksson, J., Lindblad, F., ”Does Knowledge about a Neuropsychiatric Disorder Influence Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations?”, *Journal of Child Sexual Abuse*, 35:3., s. 276–292, 2016.
- ⁸⁷ Jfr. SOU 2023:40 Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.
- ⁸⁸ 42 kap. 18§ rättegångsbalken.

- ⁸⁹ https://sdb.socialstyrelsen.se/if_tvangsvard/val.aspx (publicerat 2023-09-14, Socialstyrelsen).
- ⁹⁰ 3§ lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.
- ⁹¹ Se t.ex. Nilsson A., ”Psykiatrisk tvångsvård: Tillåten (sär)-behandling eller otillåten diskriminering”. Förvaltningsrättslig tidskrift 2018 s. 974. Även Nilsson A., ”Compulsory Mental Health Interventions and the CRPD: Minding equality”, Hart 2021.
- ⁹² Nilsson A., ”Compulsory Mental Health Interventions and the CRPD: Minding equality”, Hart 2021.
- ⁹³ Socialstyrelsen, ”Psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Kartläggning och utvecklingsförslag”, 2023.
- ⁹⁴ Socialstyrelsen, ”Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd: stöd för styrning och ledning”, 2018. Socialstyrelsen, ”Nationell utvärdering av vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd – 2022”, 2022.
- ⁹⁵ Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.
- ⁹⁶ https://sdb.socialstyrelsen.se/if_tvangsvard/val.aspx (publicerat 2023-09-14, Socialstyrelsen).
- ⁹⁷ SOU 2022:40 God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.
- ⁹⁸ Inspektionen för vård och omsorg, ”Bristar i psykiatrisk tvångsvård av barn. Iakttagelser i korthet”, 2023.
- ⁹⁹ Socialstyrelsen, ”Psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Kartläggning och utvecklingsförslag”, 2023. Även Inspektionen för vård och omsorg, ”Psykiatrin har förutsättningar för att begränsa antalet tvångsåtgärder, men det systematiska kvalitetsarbetet behöver förbättras. Iakttagelser i korthet”, 2020.
- ¹⁰⁰ Patientlagen (2014:821).
- ¹⁰¹ 18 a§ lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.
- ¹⁰² Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”En lag som kräver omtag. Uppföljning av patientlagens genomslag med en fördjupning om valfrihet”, 2021. Inspektionen för vård och omsorg, ”Psykiatrin har förutsättningar för att begränsa antalet tvångsåtgärder, men det systematiska kvalitetsarbetet behöver förbättras. Iakttagelser i korthet”, 2020.
- ¹⁰³ Jansson M., ”Tvångsvård och självmord inläggning. En rapport om patienters och anhörigas upplevelser av två olika vårdformer i psykiatrin”, 2023. Socialstyrelsen, ”Psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Kartläggning och utvecklingsförslag”, 2023. Civil Rights Defenders, ”Inlåst men inte utan rättigheter. Resultat av 2022 års enkät om mänskliga rättigheter i svensk tvångsvård”, 2022. Även Inspektionen för vård och omsorg, ”Psykiatrin

har förutsättningar för att begränsa antalet tvångsåtgärder, men det systematiska kvalitetsarbetet behöver förbättras. Iakttagelser i korthet”, 2020.

- ¹⁰⁴ Jansson M., ”Tvångsvård och självmord inläggning. En rapport om patienters och anhörigas upplevelser av två olika vårdformer i psykiatri”, Stockholm: Nationell samverkan för psykisk hälsa, 2023. Socialstyrelsen, ”Psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Kartläggning och utvecklingsförslag”, 2023. Civil Rights Defenders, ”Inlåst men inte utan rättigheter. Resultat av 2022 års enkät om mänskliga rättigheter i svensk tvångsvård”, 2022.
- ¹⁰⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter, ”Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport”, CRC/C/SWE/CO/6–7, 2023, punkt 23 (a).
- ¹⁰⁶ Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 29 January 2021, CPT/Inf (2021) 20, punkt 67.
- ¹⁰⁷ SOU 2023:5 Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja.
- ¹⁰⁸ SOU 2022:40 God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Även SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.
- ¹⁰⁹ Civil Rights Defenders, ”Inlåst men inte utan rättigheter. Resultat av 2022 års enkät om mänskliga rättigheter i svensk tvångsvård”, 2022.
- ¹¹⁰ Civil Rights Defenders, ”Inlåst men inte utan rättigheter. Resultat av 2022 års enkät om mänskliga rättigheter i svensk tvångsvård”, 2022.
- ¹¹¹ ChefsJO O 60-2019, den 28 april 2021 (Justitieombudsmännens ämbetsberättelse 2021/22:JO1 s. 146-165). Även SOU 2017:111 För barnets bästa?
- ¹¹² SOU 2017:111 För barnets bästa?
- ¹¹³ Nationellt rättspsykiatriskt kvalitetsregister, ”Årsrapport 2021”, 2022. Även <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikammen/psykiatrisk-tvangsvard/> (publicerat 2023-11-13, Socialstyrelsen).
- ¹¹⁴ Lagen (2017:612) om samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård.
- ¹¹⁵ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”Laga efter läge. Uppföljning av lagen om samverkan vid utskrivning från slutenvården”, 2020.
- ¹¹⁶ Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 29 January 2021, CPT/Inf (2021) 20, punkt 80.
- ¹¹⁷ Inspektionen för vård och omsorg, ”Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345”, 2023. Statens institutionsstyrelse,

”Tvångsvårdade ungdomars erfarenheter av personalens bemötande vid SiS- och BUP-institutioner”, 2023.

- ¹¹⁸ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU).
- ¹¹⁹ Barnrättsbyrån, ”...och jag kunde inte andas’ – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen”, 2021. <https://hejaolika.se/artikel/socialforsakringens-utgifter/> (publicerat 2023-10-10, Statens institutionsstyrelse).
- ¹²⁰ Statens institutionsstyrelse, ”SiS i korthet 2022. En samling statistiska uppgifter om SIS”, 2023. Barnrättsbyrån, ”...och jag kunde inte andas’ – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen”, 2021. Inspektionen för vård och omsorg, ”Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022, Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345,” 2023.
- ¹²¹ Statens institutionsstyrelse, ”SiS i korthet 2022. En samling statistiska uppgifter om SIS”, 2023.
- ¹²² FN:s kommitté för barnets rättigheter, ”Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport”, CRC/C/SWE/CO/6–7, 2023 punkt 23 (a).
- ¹²³ 15 c § lagen (1990:52) med vissa bestämmelser om vård av unga, LVU. Prop. 2017/18:169 Stärkt rättssäkerhet vid genomförande av särskilda befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.
- ¹²⁴ 15 d § lagen (1990:52) med vissa bestämmelser om vård av unga, LVU.
- ¹²⁵ Inspektionen för vård och omsorg, ”Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345”, 2023. Barnrättsbyrån, ”...och jag kunde inte andas’ – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen”, 2021. Statens institutionsstyrelse, ”Tvångsvårdade ungdomars erfarenheter av personalens bemötande vid SiS- och BUP-institutioner”, 2023.
- ¹²⁶ Se t.ex. Inspektionen för vård och omsorg, ”Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345”, 2023. Barnrättsbyrån, ”Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2022. Satsningar och åtgärds paket har inte gett effekt – situationen fortsatt mycket alarmerande under 2022”, 2023. Statskontoret, ”SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård”, 2022. Myndigheten för delaktighet, ”Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld”, 2023. Barnrättsbyrån, ”Vem ska tro på mig? En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen”, 2023. Svedin C-G., Landberg Å. och Jonsson L., ”Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar”, 2022. JO, beslut den 21 november 2022, dnr 2802–2020. <https://www.instagram.com/sistjejer/> (hämtat 2023-10-10). Barnrättsbyrån, ”Vem ska tro på mig? En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen”, 2023. Barnrättsbyrån, ”Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård

2022. Satsningar och åtgärds paket har inte gett effekt – situationen fortsatt mycket alarmerande under 2022”, 2023. Även SOU 2023:66 Barn och unga i samhällets vård.

- ¹²⁷ Combined second and third periodic reports submitted by Sweden under article 35 of the Convention pursuant to the optional reporting procedure, due in 2019, CRPD/C/SWE/2-3, p. 161.
- ¹²⁸ Barnrättsbyrån, ”...och jag kunde inte andas’ – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen”, 2021.
- ¹²⁹ Se t.ex. SOU 2023:40 Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.
- ¹³⁰ Civil Rights Defenders, ”Frihetsberövade brottsoffers rättigheter. En kartläggning av brottsofferdirektivets implementering i den svenska tvångsvården”, 2021.
- ¹³¹ Inspektionen för vård och omsorg, ”Att inte få rätten att leva som andra. Redovisning av den nationella tillsynen av gruppboendestäder för vuxna enligt LSS”, 2023. Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2018? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2018”, 2019. Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2019? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2019”, 2020. Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2020? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2020”, 2021. Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2021? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2021”, 2022. Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2022? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2022”, 2023.
- ¹³² IVO:s beslut 2016-12-01, dnr 8.4.2-27893/2016-19, samt <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/funktionshindrat-barn-sov-inlast-i-bursang-med-andningshal> (publicerat 2018-06-28, Sveriges Television). IVO:s beslut 2020-08-19, dnr 3.5.1-00373/2020-17 och IVO:s beslut 2020-06-09, dnr. 3.5.1-00287/2020-12, samt <https://www.hallandsposten.se/nyheter/halmstad/ivo-kr%C3%A4ver-svar-om-barn-som-l%C3%A5stes-in-i-bur-liknande-utrymme-1.29763770> (publicerat 2021-05-14, Hallandsposten). IVO:s beslut 2023-02-01, dnr 3.2.2-33287/2022-17, samt <https://sverigesradio.se/artikel/ungdom-sov-i-bursang-boende-kritiserar-av-ivo> (publicerat 2023-02-10 Sveriges radio).
- ¹³³ Inspektionen för vård och omsorg, ”Att inte få rätten att leva som andra. Redovisning av den nationella tillsynen av gruppboendestäder för vuxna enligt LSS”, 2023.
- ¹³⁴ Se bland annat Socialstyrelsen, ”Kompetens i LSS-boenden”, 2021. Socialstyrelsen, ”Ett nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism”, 2022. Socialstyrelsens bedömningar och förslag. Inspektionen för vård och omsorg, ”Att inte få rätten att leva som andra. Redovisning av den nationella tillsynen av gruppboendestäder för vuxna enligt LSS”, 2023. Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2020”, 2020. Socialstyrelsen, ”Kompetens i LSS-boenden”, 2021.

- ¹³⁵ Arbetsmiljöverket, ”Kränkande särbehandling. Korta arbetsskadefakta nr 3/2019”, 2019.
- ¹³⁶ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2002:9) om bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS.
- ¹³⁷ Socialstyrelsen, ”Ett nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism. Socialstyrelsens bedömningar och förslag”, 2022. Även Socialstyrelsen, ”Kompetens i LSS-boenden”, 2021.
- ¹³⁸ Myndigheten för delaktighet, ”Statistik om förekomst av våld mot personer med funktionsnedsättning. Bilaga 2”, 2023. Svedin C-G., Landberg Å. och Jonsson L., ”Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar”, 2022. Svedin C-G., Landberg Å. och Jonsson L., ”Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021”, 2021.
- ¹³⁹ Se Funktionsrätt Sverige m.fl., ”Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom”, 2021. Folkhälsomyndigheten, ”Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017 – Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017”, 2019. Myndigheten för delaktighet, ”Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld”, 2023. Svedin C-G., Landberg Å. och Jonsson L., ”Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar”, 2022.
- ¹⁴⁰ Myndigheten för delaktighet, ”Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld”, 2023.
- ¹⁴¹ SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.
- ¹⁴² Tjejers rätt i samhället, ”Gömd och glömd. Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning”, 2020. Även <https://www.hedersfortryck.se/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/intellektuell-funktionsnedsattning-och-heder/> (hämtat 2024-01-18, Länsstyrelsen Östergötland). Även Baianstovu et al, ”Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar”, Örebro universitet 2019. Tjejers rätt i samhället, ”Trippelt utsatt – Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning”, 2020.
- ¹⁴³ Myndigheten för delaktighet, ”Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Statistik om förekomst av våld mot personer med funktionsnedsättning. Bilaga 2”, 2023. Svedin C-G., Landberg Å. och Jonsson L., ”Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar”, 2022. Statens medieråd, ”Sammanfattning av Ungar & medier 2023”, 2023. Folkhälsomyndigheten, ”Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22. Nationella resultat”, 2023. Ecpat Sverige, ”Jag tittade bara, jag gjorde inget elakt”. En rapport om barns utsatthet på exposekonton”, 2023.

- ¹⁴⁴ Folkhälsomyndigheten, ”Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22. Nationella resultat”, 2023. Friends, ”Friendsrapporten 2022. 10 år av barnens röster!”, 2022. Friends, ”Mobbingens förekomst. Tre utsatta i varje klass”, 2022. Även Statistiska centralbyrån, ”Genomförandet av Agenda 2023 i Sverige. Statistisk lägesbild 2019”, 2020.
- ¹⁴⁵ Skolinspektionen, ”Skolors arbete för en trygg miljö på nätet, fri från kränkningar. Fokus på mellanstadiet”, 2023. Skolinspektionen, ”Skolinspektionens årsrapport 2021. Påfrestningar riktar ljuset mot huvudmannens ansvarstagande”, 2022.
- ¹⁴⁶ SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.
- ¹⁴⁷ <https://www.forsakringskassan.se/statistik-och-analys/statistikdatabas#!/fn/ase-mottagare> (publicerat 2023-08-31, Försäkringskassan). Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023. Socialstyrelsen, ”Förändringar i ledsagning över tid”, 2023. Myndigheten för delaktighet, ”Ett kunskapsstöd för kommunernas arbete med insatsen kontaktperson enligt LSS. Återrapporering av regeringsuppdraget”, 2023.
- ¹⁴⁸ Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023.
- ¹⁴⁹ Inspektionen för socialförsäkringen, ”Förändringar inom assistansersättningen. En första granskning av 2023 års lagändringar för stärkt rätt till personlig assistans”, 2024.
- ¹⁵⁰ Socialstyrelsen, ”Förändringar i ledsagning över tid”, 2023.
- ¹⁵¹ Se t.ex. Funktionsrätt Sverige, ”Respekt för rättigheter?”, 2019. SOU 2023:52 Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen. <https://hejaolika.se/artikel/regeringen-overvager-kraftigt-begransad-assistans/> (publicerat 2023-11-10, HejaOlika).
- ¹⁵² Socialstyrelsen, ”Förändringar av ledsagning över tid. Rapport till regeringen som svar på uppdrag”, 2023. Även Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2017”, 2018.
- ¹⁵³ Funktionsrätt Sverige, ”Respekt för rättigheter?”, 2019.
- ¹⁵⁴ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2002:9) om bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS.
- ¹⁵⁵ Jfr 27 § lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.
- ¹⁵⁶ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete. Funktionsrätt Göteborg, ”Hantering av klagomål mot SoL- och LSS-verksamheter: problem och förslag”, 2021.
- ¹⁵⁷ Jfr 25–26 i §§ lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

- ¹⁵⁸ Myndigheten för delaktighet, ”Ett kunskapsstöd för kommunernas arbete med insatsen kontaktperson enligt LSS. Åtterrapporering av regeringsuppdraget”, 2023. Även Segnestam Larsson O. och Tideman M., ”Kommunala riktlinjer för LSS-insatser – en uppföljning”, Marie Cederschiöld högskola arbetsrapportserie nr 105, 2023. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Medborgarsamverkan i myndigheters sociala arbete. En hybridkonstruktion i gränslandet mellan institutionella logiker”, 2023.
- ¹⁵⁹ SOU 2023: 9 Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans – Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet.
- ¹⁶⁰ Funktionsrätt Sverige m.fl., ”Respekt för rättigheter? – Vad har hänt tre år senare?”, 2022. <https://www.rimligavillkor.se/> (hämtat 2024-01-11, Kampanjen Rimliga Villkor). Även <https://hejaolika.se/artikel/assistansersattningen-hojs-med-25-procent/> (publicerat 2023-09-20, HejaOlika).
- ¹⁶¹ Prop. 2023/24:1 Budgetpropositionen för 2023, Utgiftsområde 9.
- ¹⁶² <https://hejaolika.se/artikel/assistansersattningen-hojs-med-25-procent/> (publicerat 2023-09-20, HejaOlika). <https://www.fremia.se/nyhetsrum/nyheter/2023/budgetkommentar-urholknigen-av-assistansersattningen-fortsatter/> (publicerad 2023-09-20, Fremia).
- ¹⁶³ 5 § förordning (1993:1091) om assistansersättning. Prop. 2023/24:1 Budgetpropositionen för 2024, Utgiftsområde 9. Även <https://hejaolika.se/artikel/assistansersattningen-hojs-med-25-procent/> (publicerat 2023-09-20, HejaOlika).
- ¹⁶⁴ Socialstyrelsen, ”Förändringar av ledsagning över tid. Rapport till regeringen som svar på uppdrag”, 2023. Även Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning, lägesrapport 2023”, 2023.
- ¹⁶⁵ Trafikanalys, ”Tydligare kriterier för färdtjänstillstånd – redovisning av regeringsuppdrag”, 2023. Även <https://www.srf.nu/rad-och-stod/juridisk-radgivning/lagar-och-rattigheter/fartjanstlagen/> (publicerat 2023-07-25, Synskadades riksförbund). Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Trafikanalys, ”Färdtjänst och riksfärdtjänst 2022”, 2023. Även Nationellt kunskapscentrum för kollektivtrafik, ”Förändringar i antal färdtjänstillstånd och resande med färdtjänst – Intervjuer med tjänstepersoner från några regioner i Sverige”, 2019.
- ¹⁶⁶ <https://www.srf.nu/var-verksamhet/nyheter/dovblinda-evelina-forlorar-sitt-stod/> (publicerad 2023-11-24, Synskadades riksförbund). Även HFD 2018:44.
- ¹⁶⁷ <https://assistanskoll.se/20220608-LSS-66-arsgrens-1-januari-2023.html#:~:text=Det%20har%20sedan%20personlig%20assistans%20inf%C3%B6rdes%201%20jan,%C3%A5l-der%2C%20men%20utan%20att%20kunna%20s%C3%B6ka%20fler%20assistanstimmar> (publicerat 2022-06-08, Assistanskoll).
- ¹⁶⁸ 8 kap 7 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

- ¹⁶⁹ SOU 2022:11 Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet. Sveriges Dövas Riksförbund SDR, ”Yttrande över betänkandet Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet, SOU 2022:11”, 2022-06-23.
- ¹⁷⁰ SOU 2022:11 Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet.
- ¹⁷¹ Gerdes H., ”Föräldrar på (o)lika villkor – föräldraskap och funktionsnedsättning i dagens Sverige”, 2022. Myndigheten för delaktighet, ”Föräldraskap och funktionsnedsättning. Självupplevda hinder för delaktighet”, 2017. Funktionsrätt Sverige m.fl., ”Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom”, 2021.
- ¹⁷² <https://www.mfof.se/foraldraskapsstod/malgrupper-for-foraldraskapsstod/foraldrar-och-barn-med-sarskilda-behov/foraldrar-och-barn-med-funktionsnedsattning.html> (publicerad 2023-04-17, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd).
- ¹⁷³ 5 kap. 3 b § utlänningslagen (2005:716).
- ¹⁷⁴ Giota J., Lace I. och Emanuelsson I., “School achievement and changes in inclusive vs exclusive support over 50 years In Sweden regarding students with intellectual disabilities and special needs”, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 67:6, 2022. Även <https://skolvarlden.se/artiklar/forskaren-sarskilt-stod-har-minskat-sedan-1990-talet> (publicerat 2022-12-15, Tidningen Skolvärlden). Även <https://mp.uu.se/web/claes-nilholms-blogg/start/-/blogs/sarlosningar-i-siffror> (publicerat 2021-05-17, Nilholm C., Uppsala universitet).
- ¹⁷⁵ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/03/regeringen-satsar-pa-akutskolor-och-okad-tillgang-till-speciallarare/> (publicerat 2023-03-14).
- ¹⁷⁶ Skolinspektionen, ”Årsrapport 2018 - skillnader i skolkvalitet och strategisk styrning”, 2018.
- ¹⁷⁷ Skolverket, ”Obehöriga lärare i grundsärskolan. Läsåret 2021/22”, 2022.
- ¹⁷⁸ Skolverket, ”Sysselsättning efter avslutad anpassad gymnasieskola. Sysselsättning hösten 2020 och 2021”, 2023.
- ¹⁷⁹ Läroplan Lgr11, samt Läroplan Lgr 2022.
- ¹⁸⁰ Lindblad I. et al., ”Har alla barn i grundskolan förutsättningar att klara nya läroplanens krav?”, *Läkartidningen* 6/2018.
- ¹⁸¹ Lindblad I. et al., ”Har alla barn i grundskolan förutsättningar att klara nya läroplanens krav?”, *Läkartidningen* 6/2018.

- ¹⁸² Specialpedagogiska skolmyndigheten, ”Psyisk hälsa hos barn och elever med funktionsnedsättning. En kunskapssammanställning”, 2021.
- ¹⁸³ Skolinspektionen, ”Skolors arbete för en tillgänglig lärmiljö för elever med neuropsykiatriska svårigheter”, 2022.
- ¹⁸⁴ Riksförbundet Attention, ”Skrämmande stor okunskap. Inte bara om NPF utan också om skolans skyldigheter. Attentions skolenkät 2023”, 2023.
- ¹⁸⁵ Diskrimineringsombudsmannen, ”Berättelser om utsatthet. En analys av diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder”, 2023.
- ¹⁸⁶ Anderson L., “Schooling for Pupils with Autism Spectrum Disorder: Parents’ Perspectives”, *Journal of Autism and Development Disorders* 50 no. 12 (2020): 4356–4366, 2020.
- ¹⁸⁷ Riksförbundet Attention, ”Skrämmande stor okunskap. Inte bara om NPF utan också om skolans skyldigheter. Attentions skolenkät 2023”, 2023. SOU 2016:94 Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera.
- ¹⁸⁸ Autism Sverige, ”Medlemsundersökning om skolan 2022”, 2022.
- ¹⁸⁹ Riksförbundet Attention, ”Vägen tillbaka – från skolfrånvaro till skolnärvaro”, 2023. Även Föräldranätverket Rätten till Utbildning, ”En statistikstudie från föräldranätverket Rätten till Utbildning”, 2023.
- ¹⁹⁰ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/halland/hallands-skolor-sparar-90-miljoner-kan-sla-hart-mot-barn-med-npf-diagnos--hejkod> (publicerad 2023-12-14, Sveriges Television).
- ¹⁹¹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Olika villkor för etablering. Lokala förutsättningar och stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Fokus 23”, 2023.
- ¹⁹² Statistiska centralbyrån, ”Uppföljning av allmän kurs på folkhögskolan. Studiesituation på allmän kurs och vad deltagande gör efteråt”, 2020. Skr 2016/17:29 Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter.
- ¹⁹³ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Olika villkor för etablering. Lokala förutsättningar och stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Fokus 23”, 2023.
- ¹⁹⁴ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Folkhälsomyndigheten, ”Underlag till nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Slutredovisning av regeringsuppdrag 2023”, 2023.
- ¹⁹⁵ Socialstyrelsen, ”Hälsotillståndet bland personer med psykisk funktionsnedsättning. Aspekter av betydelse”, 2023. Även <https://aldreicentrum.se/teman/aldras-med-diagnos/att-bli-aldre-med-intellektuell-funktionsnedsattning/> (publicerad 2020-03-27, Äldre i centrum).

- ¹⁹⁶ Socialstyrelsen, ”Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreni-liknande tillstånd”, 2018.
- ¹⁹⁷ Socialstyrelsen, ”Vårdkontakter I LSS-boende”, 2023.
- ¹⁹⁸ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”Över tiden? En uppföljning av satsningen på kvinnors hälsa”, 2023. Socialstyrelsen, ”Hälsotillståndet bland personer med psykisk funktionsnedsättning. Aspekter av betydelse”, 2023. Sveriges Kommuner och Regioner, ”Hur skapar vi bättre hälsa för personer med funktionsnedsättning? Beskrivning av ojämlikheter samt förslag på förändrade arbetsätt”, 2018.
- ¹⁹⁹ Socialstyrelsen, ”Vårdkontakter I LSS-boende”, 2023. Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023. Inspektionen för vård och omsorg, ”Tillsyn av medicinsk vård och behandling vid särskilda boenden för äldre. Delredovisning av resultat på nationell nivå avseende kommunernas hälso- och sjukvård”, 2023.
- ²⁰⁰ Nordiskt Valfärdscenter, ”Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige”, 2016.
- ²⁰¹ Socialstyrelsen, ”Utvecklingen av diagnosen könsdysfori – Förekomst, samtidiga psykiatriska diagnoser och dödlighet i suicid” 2020. Även <https://www.habilitering.se/fakta-och-rad/temasidor/samtidiga-diagnoser/manga-unga-som-soker-for-konsdysfori-har-npf/> (publicerad 2022-03-28, Region Stockholm, Habilitering och hälsa).
- ²⁰² Patientförening för transpersoner (2023). Upplevelser av den könsbekräftande vården i Sverige 2021–2023. Kronvall M., ”Att inte låta det märkas. En kvalitativ studie om hur transpersoner med autism påverkas av normer kring könsidentitet och funktions i livet och vården”, Malmö universitet, Fakulteten för hälsa och samhälle, 2019.
- ²⁰³ Socialstyrelsen, ”Nationellt stöd för rehabilitering, habilitering och hjälpmedel. Förutsättningar för nationella riktlinjer på områdena rehabilitering, habilitering och hjälpmedel”, 2023.
- ²⁰⁴ Se t.ex. Inspektionen för vård och omsorg, ”Barn som mår psykiskt dåligt får vänta länge på hjälp. Iakttagelser i korthet”, 2022. Se även Riksförbundet Attention, ”Om vi bara hade fått hjälp tidigare”, 2023.
- ²⁰⁵ Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2021? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2021”, 2022. Även Inspektionen för vård och omsorg, ”Vad har IVO sett 2020? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2020”, 2021.
- ²⁰⁶ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, ”En lag som kräver omtag. Uppföljning av patientlagens genomslag med en fördjupning om valfrihet”, 2021.
- ²⁰⁷ Inspektionen för vård och omsorg, ”De tar inte hand om hela mig. Samordning av insatser för barn med psykisk ohälsa behöver förbättras”, 2021. Även Inspektionen för vård och

- omsorg, ”Vård vid psykisk ohälsa – vad klagar unga vuxna på? Iakttagelser i korthet”, 2023. Riksförbundet Attention, ”Om vi bara hade fått hjälp tidigare”, 2023.
- ²⁰⁸ Inspektionen för vård och omsorg, ”De tar inte hand om hela mig. Samordning av insatser för barn med psykisk ohälsa behöver förbättras”, 2021. Inspektionen för vård och omsorg, ”Barn som mår psykiskt dåligt får vänta länge på hjälp. Iakttagelser i korthet”, 2022.
- ²⁰⁹ Statistiska centralbyrån, ”Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022”, 2023.
- ²¹⁰ Arbetsförmedlingen, ”Återrapport Uppdrag till Arbetsförmedlingen att analysera och redovisa behov hos långtidsarbetslösa som står särskilt långt från arbetsmarknaden”, 2023.
- ²¹¹ Arbetsförmedlingen, ”Återrapport Uppdrag till Arbetsförmedlingen att analysera och redovisa behov hos långtidsarbetslösa som står särskilt långt från arbetsmarknaden”, 2023.
- ²¹² Statistiska centralbyrån, ”Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022”, 2023. Diskrimineringsombudsmannen, ”Förekomst av diskriminering 2023. Årlig rapport från Diskrimineringsombudsmannen”, 2023.
- ²¹³ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Jag är inte ensam, det finns andra som jag. Unga hbtqi-personers levnadsvillkor”, 2022.
- ²¹⁴ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Även <https://www.mfd.se/verktyg/metodstod/metodstod-for-strategi/3-innehall-i-strategin/omraden-och-insatser/arbete/> (publicerad 2022-11-18, Myndigheten för delaktighet).
- ²¹⁵ Diskrimineringsombudsmannen, ”Förekomst av diskriminering 2023. Årlig rapport från Diskrimineringsombudsmannen”, 2023. Riksförbundet Attention, ”Med rätt chef och en bra arbetsmiljö blir jag en stor tillgång i arbetslivet. Attention's arbetsmarknadsrapport 2022”, 2022.
- ²¹⁶ Myndigheten för delaktighet, ”Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning i spåren av pandemin och Arbetsförmedlingens reformering, dnr 2022_0032-37 (2022-01-25).
- ²¹⁷ Arbetsförmedlingen, ”Uppdrag med anledning av reformerad arbetsmarknadspolitisk verksamhet. Lägesbeskrivning den 3 oktober 2022”, 2022.
- ²¹⁸ Myndigheten för delaktighet, ”Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning i spåren av pandemin och Arbetsförmedlingens reformering”, dnr 2022_0032-37 (2022-01-25).
- ²¹⁹ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023.

- ²²⁰ Funktionsrätt Sverige m.fl, ”Skrivelse till arbetsmarknadsminister Johan Pehrson”, 2023-05-09.
- ²²¹ Riksförbundet Attention, ”Med rätt chef och en bra arbetsmiljö blir jag en stor tillgång i arbetslivet. Attentions arbetsmarknadsrapport 2022”, 2022. Myndigheten för delaktighet, ”Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning i spåren av pandemin och Arbetsförmedlingens reformering”, dnr 2022_0032-37 (2022-01-25).
- ²²² Riksförbundet Attention, ”Med rätt chef och en bra arbetsmiljö blir jag en stor tillgång i arbetslivet. Attentions arbetsmarknadsrapport 2022”, 2022.
- ²²³ Riksförbundet Attention, ”Jag vill så gärna hitta min plats i samhället. Unga med NPF som varken arbetar eller studerar”, 2022. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Olika villkor för etablering. Lokala förutsättningar och stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Fokus 23”, 2023. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Ett liv som andras – om ungas ekonomiska utsatthet”, 2022. Se även Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Ung idag 2022. Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor”, 2022. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Unga med funktionsnedsättning. Fokus 17”, 2017.
- ²²⁴ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, ”Olika villkor för etablering. Lokala förutsättningar och stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Fokus 23”, 2023.
- ²²⁵ Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2023”, 2023.
- ²²⁶ Socialstyrelsen, ”Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2019”, 2020.
- ²²⁷ Riksrevisionen, ”Samhalls samhällsuppdrag – styrning och organisation i behov av förändring”, 2023.
- ²²⁸ Statistiska centralbyrån, ”Personer med funktionsnedsättning i bostad med särskild service enligt LSS. Sysselsättning och inkomster”, 2023.
- ²²⁹ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Statistiska centralbyrån, ”Statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Slutrapport av regeringsuppdrag”, 2021. Även <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2022/samre-ekonomi-for-personer-med-funktionsnedsattning/> (publicerat 2022-09-28, Statistiska centralbyrån).
- ²³⁰ Försäkringskassan, ”Socialförsäkringen i siffror 2023”, 2023.
- ²³¹ Försäkringskassan, ”Socialförsäkringen i siffror 2023”, 2023. Även <https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/sis-tjanster/behandlingsavdelningar/sarskilt-forstarkta-avdelningar-sfa/> (publicerad 2023-06-28, HejaOlika).

- ²³² Riksförbundet FUB, ”Fångad i fattigdom? Inkomster och utgifter för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning”, 2023.
- ²³³ Riksförbundet FUB, ”Fångad i fattigdom?”, 2023. Även <https://funktionsratt.se/debatt-oppna-utredningen-om-sjuk-och-aktivitetsersattningen-igen/> (publicerat 2023-04-21, Funktionsrätt Sverige).
- ²³⁴ Inspektionen för socialförsäkringen, ”Utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren”, 2022.
- ²³⁵ 50 kap. socialförsäkringsbalken.
- ²³⁶ Inspektionen för socialförsäkringen, ”Från handikappersättning och vårdbidrag till merkostnadsersättning. En granskning av de reformerade stöden till personer med funktionsnedsättning”, 2023.
- ²³⁷ Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.
- ²³⁸ <https://www.rodakorset.se/om-oss/pressrum/debattartiklar/ge-asylsokande-en-ersattning-som-gar-att-leva-pa/> (publicerad 2022-07-13, Röda Korset).
- ²³⁹ Statistiska centralbyrån, ”Deltagandet i de allmänna valen 2022”, 2023.
- ²⁴⁰ SOM-institutet, ”Funktionsnedsättning i Sverige: Levnadsförhållanden, opinion och deltagande”, 2023.
- ²⁴¹ Myndigheten för delaktighet, ”Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022”, 2023. Funktionsrätt Sverige, ”Hinder för att rösta i valet 2022. Resultatet från Funktionsrätt Sveriges incidentrapportering i samband med riksdagsvalet 2022”, 2023.
- ²⁴² SOU 2021:96 Säkerhet och tillgänglighet vid val. Även <https://www.srf.nu/var-verksamhet/nyheter/starka-reaktioner-nar-synskadades-rostratt-bortprioriteras-av-regeringen/> (publicerat 2022-11-25, Synskadades Riksförbund).
- ²⁴³ Statistiska Centralbyrån, ”Att mäta funktionsnedsättning En jämförelse av olika statistik-källor”, 2020. Statistiska centralbyrån, ”Definition av funktionsnedsättning i undersökning av levnadsförhållanden Delrapportering av ett regeringsuppdrag”, 2022.
- ²⁴⁴ Lag (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter.
- ²⁴⁵ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, ”Opinion on the Act on the Institute för Human Rights of Sweden”, Opinion-Nr: NHRI-SWE/476/2023 [NR], 2023.
- ²⁴⁶ Prop. 2023/24:1 Budgetpropositionen för 2024, utgiftsområde 1. Inspektionen för socialförsäkringen, ”Förändringar inom assistansersättning. En första granskning av 2023 års lagändringar för stärkt rätt till personlig assistans”, 2024.

Institutet för mänskliga rättigheter | Webbplats: mrinstitutet.se
Adress: Box 2125, 220 02 Lund | Besök: Mobilvägen 10, 223 62 Lund
Telefon (växel): 046-287 39 00 | E-post: registrator@mrinstitutet.se
Organisationsnummer: 202100-7022